

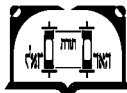
אוצר

בין אדם לחבירו

צילומי מקורות

לא תעמוד על דם רעך

מכון תורת האדם לאדם
צפת

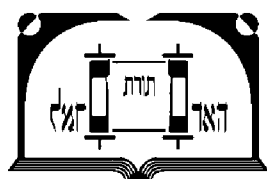
מכון תורת האדם לאדם, צפת, תשס"ח

בס"ד

אוסף צילומים בהלכות בין אדם לחבירו

ניתן לערוך חיפוש בתוך הקובץ CTRL F

ניתן לפתוח חלון סימניות לראות רשימת הספרים CTRL B

מכון למקור הלכות שנין אדם לחבירו והפנמן

מכון תורת האדם לאדם, צפת

בבא הבירו לגולו רשאי להכות אותו עד שיך מחמו ולא ינחל מ"מ אינו דומה למלקות ולא שיך קילבד"מ, רק על מי' הגמ' הקו' שפיר פשיטא ככ"ל, ובגוף דברי המשנה למלך ככ"ל דהנדרק רשאי להרוג את הנדרק א"ע"פ שישל להגיל עלמו באבריו של רוחק קשה לי מהגמרא מ' סנהדרין דף מ"ט דיואב טען על אבנר למה הרג לעשאל שהי' לו להגיל עלמו בא' מאבריו הא אבנר הי' הנדרק, ואפשר כיון שפיקר טעם המשנה למלך שאין דרך הנדרק לרקק מחמת שהוא צבול ממילא אבנר שכן בדופן חמישים הי' לו להגיל א"ע בא' מאבריו ורוחק :

יהי ג"כ הדין קילבד"מ כמו במלקות קמ"ל דה לא הי' כמלקות [ואע"ג דחייבת אבר מחור ממלקות כמ"כ בחשו' הרדב"ז ח"ג סי' תרכ"ו ע"ש מ"מ קילבד"מ לא אמרינן בזה] אבל על מי' הגמרא דלדק לא חני כאל רק שיבר לאשמעינן דביש לו דמים אפי' שיבר חייב מקשה בגמרא שפיר לחני גמל וממילא ידעין דביש לו דמים כיון דבנטל חייב ולא אמרינן קילבד"מ [דהא באין לו דמים אפי' בנטל אמרינן קילבד"מ אליבא דרב] אע"פ שיכול לחתוך מחמו אבר פשיטא דבשיבר נמי חייב דמזיק חייב היכי דליכא קילבד"מ: שוב נתישבתי דמה שכתבתי למעלה בפשיטות דבמחמת ויכול להגיל באחד מאבריו ושיבר את החביות שמקרי יס' לו דמים וחייב שיש לרן בזה, והא הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה מה' שובל ומוזיק דרוחק ששיבר את הכלים פטור משום קילבד"מ ולא חילק דביכול להגיל באחד מאבריו לא מקרי דרוחק בר קטלא וחייב בשיבר את הכלים, משמע דבכל ענין פטור, והפעם י"ל לפי מה שכ' הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה' רולח באחד שהרג את הרוחק ויכול להגיל הנדרק באחד מאבריו של רוחק אפי' אין הרוחק מחויב מיתה בידי אדם [וטעם הרמב"ם ז"ל כל משום דבמחמת כתיב סתם והאיה ומת אין לו דמים ולא חילקה התורה בין יכול להגיל באחד מאבריו משמע דאפי' ביכול להגיל באחד מאבריו אע"פ שאין רשאי להרוג ולא גרע מרוחק, מ"מ אם הורגו אין נהרג עליו] לכן שיך דרוחק קילבד"מ אפי' ביכול להגיל באחד מאבריו כיון שהארנו אין נהרג עליו בר מיתה מקרי (ו) עוי"ל בטעם הרמב"ם ז"ל לפי מה שכתב המשנה למלך ז"ל דרוחק אחר אין רשאי להרוג כשיכול להגיל באחד מאבריו אבל הנדרק אין לך לרקק דרוחק כיון שהוא צבול להגיל עלמו, א"כ הדרק בר מיתה כיון שהנדרק רשאי להרוג וא"כ גם במחמת שיוכל להגיל באחד מאבריו ג"כ שיך צ' עשמים הג"ל שיהי' שיך קילבד"מ ול"ע בזה, עכ"ז י"ל כפיירוש הג"ל בגמרא דמה דאיכא במשנה יס' לו דמים ושיבר את החביות חייב אשמעינן דאע"פ שיכול להכות אותו עד שיך מטט כמבואר בסו' ד'

יא כתב המחבר בחו"מ סי' תכ"ז הרואה את תבירו טובע בים וכו' ויכול להגיל או לשפר אחרים להגיל וכו' עובר על לא תעמוד על דם רעך וכתב הסמ"ע דבירושלמי מסיק דלר"ד להכניס עלמו אפי' בס' סכנה כדי להגיל הבירו, והמחבר והרמ"א השמיטו דין זה מפני שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והעור השמיטו, ואינו מבין שהי' דהו גופו קשה למה השמיטו הפוסקים הג"ל את הירושלמי, ונלע"ד דמוכח מגמרא דבבלי דפליג בזה על הירושלמי דהא הגמ' אמר במה' סנהדרין דף ע"ג מנין שהייב להגיל ת"ל לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבדת גופו מנין ת"ל והשיטת לו אי מהתם הוי אמינא הי"מ בנפשי' אבל מערת ומיגר אטרי הי"א לא קמ"ל עכ"ל בגמרא, ואי הוה מחייב להכניס עלמו אפי' בספק סכנה נפשיה למה לא אמר בגמרא התי' דקמ"ל מחייב להכניס עלמו אפי' במקום ס' סכנה נפשות מוכח דרך לבטור מחייב ולא להכניס עלמו בספק סכנה נפשות (ז) :

יב גמרא בסנהדרין ע"ב ע"ב פירש"י לפקח עליו את הגל אם כשהי' חומר טפל עליו את הגל מפקחין עליו היכי דלא בא על עסקי נפשות אבל אם בא על עסקי נפשות כיון דניתן להרגי' בלא התראה גברא קשילא הוא משעת חתימה משמע מדברי רש"י שאע"פ שטפס שפפל עליו הגל

מחברת אזוב

(ו) **דברי** שחיל תפוחים דאין אפשר לומר דהרמב"ם ס"ל דביכול להגיל בא' מאבריו מ"מ כיון דאם לא הגיל אינו נהרג צ"ד"א שיך קילבד"מ דא"כ האין קאמר בגמרא דע"ד פ"א דרי' בן שאול דייק הדין דביכול להגיל בא' מאבריו אסור להרוג מלא יהי' אסון עטש ועטש והא' בר קטלא הוא מטעם רוחק וקילב"מ ופ"כ מיירי ביכול להגיל בא' מאבריו דלאו בר קטלא הוא וכן מהר"ן שם הגמ' מחני' דא"כ שיש להס קנס דמיירי ביכול להגיל בא' מאבריו ע"ש הרי בהדי' דביכול להגיל בא' מאבריו ל"ש קילב"מ, ועל המל"מ דאסור דהנדרק פותר להרוג אף ביכול להגיל לא קשי' מגמרא הג"ל דא"כ לימא קילבד"מ כיון דהנדרק רשאי להרוג, ד"ל דמשמע זה הוי מיתה גז' להנדרק ותשלטין לבטל האשה דהא מיירי בנהחון להרוג זה והרג זה, ואף דבגמ' דמימרא דרבא דמיתה גז' ותשלטין לזה פטור, הייט רק בדרוק דחייב מיתה לכל אדם ומקרי מיתה ומשלטין לזה וכן מירק בחי' רשק"א בכתובות ל"ג ע"ב ע"ש [ובפ"ג סי' ק' סקיד ר"ל דכיון דאף להמל"מ הוי רק רשות ביד הנדרק להרוג לרוחק לא צוה קילבד"מ ולא ירדתי לסוף דעסו דהרי במחמת הוי רק רשות כמ"כ לשל את א', ומשנה שלימה שניט דבאין לו דמים אמרינן קילבד"מ דוחקן לזלוק בין מחמת דמי רשות לכ"א ובין היכי דהוי רשות רק להנדרק ולע"ג], אבל לפי דברי מוחיל' דביכול להגיל בא' מאבריו הוי בר קטלא לכל אדם כיון דאינו נהרג עליו צ"ד"א אם הארע א"כ האין אמרינן בגמ' דאמרינן קילבד"מ, ועכ"ל מאי דכ' הרמב"ם ז"ל בסה"ס דרוחק ששיבר את הכלים פטור ולא חילק דביכול להגיל בא' מאבריו דפטור מיתה חייב בשיבר הנה הכלים משום דסמך עלמו עמ"כ בפ"ה מה' רולח דביכול להגיל לאו בר מיתה הוא ולא סלקי' לנפול הדברים כאן, וגם דרבו של הרמב"ם להפתיק לשון הגמרא ולא להוסיף ויהי' גם רבא דאמר הדין של רוחק ששיבר הכלים פטור לא חילק דביכול להגיל בא' מאבריו הייב ורק אמר סתם לכן הביא גם הרמב"ם סתם כלשון הגמרא וסמך עלמו על מש"כ בה' רולח, אבל מדה הרמב"ם דביכול להגיל בא' מאבריו דחייב על שזרת הכלים וכדמסקין בגמ' דל"ש בזה קילבד"מ :

והנה הראב"ד בפ"ט מה' מלכים ה"ד הקשה על הרמב"ם דאם יכול להגיל בא' מאבריו ולא הגיל דאינו נהרג צ"ד"א א"כ האין קאמר בגמרא מין דייני' אינו לאבנר וקטלי' משום דהרג לעשאל ואף שהי' יכול להגיל בא' מאבריו והא מ"מ אין חוב מיתה צ"ד"א על אבנר ורק צ"ד"א והאין הרגו יואב ומי' המל"מ שם דיואב הרגו מדין גואל דם דמותר להרוג אפי' להרוג בשוגג ומכ"כ כאן שחייב מיתה צ"ד"א ע"ש [ופלא על המנהג חוטר שכתב הקו' הג"ל וגם התי' מדעמתי' דנפשי' ולא האיר שהוא קו' הראב"ד ומי' המל"מ ויותר פתוח שהוא עלמו לעיל במטה ל"ד הביא לדברי הראב"ד ומל"מ הג"ל] ובאמת אפשר עוד לתקן דיואב סבר צ"ד"א צ"ד"א א"כ התראה וא"כ אבנר לא הי' לר"ך התראה וממילא נהרג בלא הגיל בא' מאבריו דל"ש סי' ה"כ"מ דפטור משום דלא הי' התראה ואף דלא ק"ל כריב"ד מ"מ כיון דהי' חייב מיתה משום הדינת עמאל לכ"ע דלא הי' לו ע"ז שום מירק לכך אמרו לזיל אבנר הייט אף להצדק דס"ל דלא הי' אבנר לר"ך התראה מ"מ חייב מיתה משום הדינת עמאל לכ"ע דלא הי' לו ע"ז שום מירק הג"ל ע"ש, שוב ראיתי במתה ה"ג"ס ספ"ח מסנהדרין שחירק ג"כ דכל הטעם של הרמב"ם דאינו נהרג צ"ד"א משום דהנדרק יכול להרוג הרוחק וא"כ הכא דכיון אבנר לרופן חמישים ולא הי' צבול ממילא נהרג בודאי ע"ש, ובהו יחא ג"כ הקו' מגמרא הג"ל על המל"מ וכמ"ש מוחיל' כאן וסיים שהוא דוחק, אבל המתה"פ שיבת למירוק הג"ל ע"ש :

(ז) **וכ"כ** בהדי' הרדב"ז ח"ג סי' תרכ"ז דס' ריד' ערוך מודאי' דמביר' ואינו. מחייב להכניס עלמו בס' סכנה כדי להגיל תבירו אף שפצרו ימות בודאי וכ"כ הא"ו"ה כלל כ"ט אות ל"ח והביאו להלכה בש"ע דבי רב ארי"ה סי' ט"כ ע"ש :

תרי

בה' י"ג דכש"ט לו דמים מפקחין עליו משמע שגם כזה אם יש מליץ ויודע ששוב לא יהרגו מפקחין עליו, ולכך לא כתב דמי שאין לו דמים אין מפקחין עליו דהוה פשיטא כיון שמוחר להורגו ואם הי' סובר כרש"י ז"ל הי' לריך הרמב"ם ז"ל להביא זה הדין שאש"פ שאסור להורגו אין מפקחין אלא ודאי דחולק על רש"י ז"ל (ח) ובאמת טעם רש"י ז"ל אינו מובן לי דכיון שעתה אסור להורגו ואינו מחויב מיתה למה לא יהי' חיוב להליל אותו כמו כל עושה עבירה לתיאבן שמבואר בפי' תכ"ס שמוטה להלילו:

הגל אסור להרגו כיון דידעינן שבהאי לא יהרגו את צפיה"ב כיון שיש סם מליץ, אש"פ אין מליץ אותו דאם כוונת רש"י הי' באופן שפדין מותר להרגו למה נתן רש"י טעם דאין מליץ אותו כיון דגברא קטילא הוא הא מותר להרגו והיחך שיל' אותו, אלא פ"ב שכונת רש"י אש"פ שאין רשאי עתה להרגו מ"מ אין מליץ אותו וכן כ' רש"י בפי' כיון דגברא קטילא הוא משעת חתימה משמע שעתה אסור להורגו, אכן מהרמב"ם ז"ל פ"ט מה' גריבה הי"ג נראה שסובר דכל היכי שאין רשאי להורגו מליץ אותו אפי' בשבת דבהי"ג כתב כל גבב שיש לו דמים ונכל עליו גל בשבת מפקחין עליו ואם שיבר כלים בביאתו חייב בשלמין אבל מי שאין לו דמים ששיבר כלים בביאתו פטור, ובה' י"א כתב וכן אם הקיפוהו בני אדם או עדים אש"פ שפדין הוא ברשות זה שבה עליו אינו נהרג, וע"ז כתב

ורנה רש"י ז"ל כ' הטעם משום דגברא קטילא הוא משעת חתימה ומעמו אינו מובן דמה בכך שהי' גברא קטילא הא עתה אסור להורגו היחך בנפול עליו גל לאחר שיאל ממחמתת שלא יהי' חיוב להלילו, ומה בכך שעודו במחמתת כיון

מחברת אזוב

(ח) דברי מוח"ל כזה אינם מבינים לי דהרי לא משכחת לה דלאחר נפילת הגל על החומר שיסי' עוד בגדר רודף דהרי עתה הוא מחת הגל וגם לאחר שוניהו מן הגל או לא יוכל להורגו עוד אכעב"ב וא"כ לאחר נפילת הגל אינו רודף בלי טעמא דיש מליץ, וא"כ הי' נימא דהרמב"ם חולק ארש"י וס"ל דאם עכשיו לאחר נפילת הגל אסור להורגו מפקחין אי"כ לא משכחת הדין דמי שאין לו דמים שנפל עליו הנל דאין מפקחין דהרי עתה אינו בגדר רודף, וע"כ דהרמב"ם מודה לרש"י ונימא דהרמב"ם אינו מביא הדין דבאין לו דמים אין מפקחין משום דממילא ידעינן דכיון דהביא הדין דביש לו דמים מפקחין ממילא שמעינן דבאין לו דמים אין מפקחין והרמב"ם לא הביא הד' דינא בדה' משום דגם בגמרא לא איתא רק דביש לו דמים מפקחין ודרכו של הרמב"ם להביא רק מה דמפורש בגמ' דכיון דבשעת שנפל הגל הי' רודף אף דלאחר נפילת הגל אינו רודף עוד אין מפקחין משום דגברא קטילא הוא כיון שהותר עלמו למיתה, וכ"כ בס' ישיעות ישראל בהשקפות לס' כ"ז ומטעם זה השיג על הפרמ"ג א"ח ס' שכ"ט דמי שנמחר דינו למיתה דבשבת אסור לחנו מיתה דמפקחין עליו לחיי עשה והרי בבא במחמתת דעכשיו נמי אינו בגדר רודף ואפי' אין מפקחין משום שהותר עלמו למיתה וה"כ במי שנמחר דינו בצד למיתה, ומה שרצה לרמות שם דבמחמתת שאני משום שהוא גרס לו בעלמו פ"י העבירה לחלל שבת עבור שחתר הבית, ועי' נפול עליו הגל משא"כ במי שנמחר דינו, אינו דיחוי לע"ד דהרי אי אמרם דתיקור הטעם במחמתת משום שגרס לו ע"י העבירה אי"כ אפי' במי שבה במחמתת ויש לו דמים לא יהי' מפקחין דג"כ גרס לו ע"י העבירה לחלל שבת, אש"פ דתיקור הטעם משום דהותר עלמו למיתה וגברא קטילא הוא בשעת נפילת הגל ועי' בש"ע דבי רב בס' שכ"ט שכתב הטעם דאין מפקחין באין לו דמים מליץ להחיותו רמזו להב"ש ס' ד' ע"ש :

עו"ד הטעם דאין מפקחין באין לו דמים אף דלאחר נפילת הגל אינו עוד בגדר רודף, משום דדרש"ן אבידת גופו מוהשבות לו, ומבואר בגמרא ובטוש"ע ה"ח ס' רס"א דאבידת מדעת אף חיוב להשיב לבעלים, וממילא גם באבידת גופו באבידה מדעת אינו מחויב להלילו, ומשום זה חידש המחמת חיתך בהשקפות למטה רל"ז דאם רואה א' מאבד עלמו למיתה ועי' גרס לו שנקל עליו הגל הוי נמי אבידה דהוה אבידת גופו מדעת וא"כ ממילא בבא במחמתת באין לו דמים והתיר עלמו למיתה ועי' גרס לו שנקל עליו הגל הוי נמי אבידת מדעת ואין מפקחין, ולפי"ז מוזכר ק' המהר"ס לזבלין בסוגיין דכיון דכתיב לא העמוד על דם רשך דמחויב לתיגר פועלים ל"ל סו והשבות לו על אבידת גופו ע"ש, ולפי"ז א"ש דאליטריך בכה"ג דאבידה מדעת אינו מחייב להלילו דזה לא שמעינן מלא העמוד על דם רשך, אמנם בגוף דין המכ"ח כ"ל יש לשיין ולפי דברי הש"ך בס' רס"א דאבידה מדעת הוי גל המולא משום דהי' הפקר ומש"ה אינו חייב להחיות, אי"כ י"ל דהוה רק בממון שלו דכיון להפקיר ולעשות בהם מה שלבו חפץ, אבל בנפשו של אדם דאינו שלו רק על השי"ס ואדרכה חייב מיתה כדי שמים המאבד עלמו אי"כ ל"ש לומר דאינו חייב להלילו משום דהפקיר גופו דהרי אין ביח להפקיר הגוף שלו אי"כ אפשר לומר דמחייב להלילו ואף בר אה שמאבד עלמו לדעת ול"ע כזה :

אך אפי' אי נימא דמאבד עלמו מדעת מחייב להלילו הייט רק התם דמ"מ לאו גברא קטילא הוא, אבל במחמתת דבטעם שנפל עליו הגל הי' מטה להורגו והי' גברא קטילא שפיר אינו בכלל אבידת גופו ואין מפקחין וכמ"ס מוח"ל, ויאל לנו מזה דלאו דוקא בשבת רק אפי' בחול אם אין לו דמים ונפל עליו הגל אינו חייב להלילו ואינו ע"כ על לא העמוד אם אינו מליץ כיון דגברא קטילא הוא וכנ"ל: ודע דתמוה לי שלא ראיתי בהרמב"ם ה' רוצה שהביא הדרש מוהשבות לו על אבידת גופו, וכ' רק דהרואה את חבירו טובע בנהר או שהוא נרדף ואין מליץ אותו טובע על לא העמוד ועל לא תחום עיך ועל וקולותיה את כפה ואמתי לא הביא ג"כ הדרש מפשה דוהשבות לו ועי' בתוס' דפ"א ר"ה ה"ל ו"ע: והלוחם ראיתי להגות חכמת שלמה להגאון מהרש"ק הגדפס על הגליון בחו"מ ס' תכ"ז שרצה לחדש דברואה חבירו טובע בנהר וכדומה ויכול להלילו באופן כזה דלא יהי' לפי כבודו כגון זקן ואינו לפי כבודו דאינו מחויב להלילו דהרי לא נפ"ל השבת גופו רק מהשבת ממוט, וכמו דבהשבת ממוט זקן ואינו לפי כבודו פטור הי"ג בהשבת גופו ע"ש בארוך, ולא אהמיך שיאלו דברים אלו מפי אותו גדול דהרי בהשבת ממוט אמריק בב"מ דף ל': אמר רבא כל שצטלו מחזיר בשל חבירו נמי מחזיר כהי' קי"ל בחו"מ ס' רס"ג דדברר שאילו הי' אבידה שלו בכה"ג לא הי' משיבה לעלמו מפני הכבוד וא פטור בשל אמרים ואי הי' מחזיר בשלו מחזיר להחיות נמי בשל חבירו, וא"כ הללך גוש של עלמו בודאי לא הי' משגיח על הכבוד והי' עושה כל מה שצרכו להחיות נפשו ומחזיר נמי בשל חבירו, ומלכד זה האריך עולה על הדעת לומר שצטביל כבודו יתח לאבד נפש מישראל אשר כל הלואין נדחין מפני נפש ישראל ואפי' שבת החמורה הותרה אלל פ"ג לכד מג' עבירות ג"ע וש"ד וע"ז, ולא ידחה פ"ג, כבוד המדומה של האדם ישקפו הדברים, ומבואר ברמב"ם פ"ב מה"ש ובש"ע ס' שכ"ח דכשעושין מלאכה לחולה בשבת עושין פ"י גדולי ישראל לכתהילה ועי' בט"ז שם סק"ה ואדרכה זה הוא הכבוד האמיתי להלילו נפש מישראל שבממון הקל אמרה התורה שאינו מחויב לוותר כבודו על עבוד ממון חבירו יותר ממה שהי' מותר כבודו ממון שלו אבל לא צפ"ג :

אמנם לכאורה יש להביא ראיה לדברי הח"ס הנ"ל מש"ס סוטה כ"א ע"ב ה"ד רביד שוטה כגון דקא עבדה איתתא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכלי בה ולאטלה, והא כיון דכשרואה חבירו טובע בנהר ואינו מליץ עובר על ל"ת על דם רשך וגם עשה דכל אבידת אחיך לרבות אבידת גופו, א"כ אמתי קרי הסוד שוטה הלא רשע הוא כדפריך בכה"ג בנהר. י"ב שאינו מקיים דברי חכמים לנטע הוא דלא מקרי הא רשע הוא, וע"כ מוכח לכאורה מכאן דאין חיוב עליו להלילו כיון דאינו לפי כבודו ומש"ה לאו רשע הוא רק חסיד שוטה: ואי"ל דהתם שאני כיון שאם יעילה יהי' מוכרח להסתכל בה והוי אבזורייה דג"ע דיהרג ואל יעבור ומש"ה אינו רשאי להלילו, ז"א דאי"כ אמתי קרי לי' חסיד שוטה הלא מדינא עבד שלא להסתכל בה ולהלילה, וע"כ משום דלש"ל מותר להסתכל, כיון דאין כוונתו לשם חיבת ביאה וזנות, ואינו בכלל קריבה דפרישות, וכמ"ס הי"ד י"ד ס"ס קל"ח

כיון שאסור עתה לבורגו: ונלע"ד דרש"י ז"ל סובר כיון דהגמ' אמר והשגהו לו לרבות הבטות גופו משמע דמשעה שנטבע בנהר הוה כנאבד גופו ממנו כמו דאיתא במס' ב"ק לגבי לרבות דבאר משקרא אול"ק כיון דהולך לאיבוד כמו כן ננטעב בנהר כיון דסופו למות אם לא יליל אותו הוה כמו רק החזרה אמרה אש"פ שאבד גופו ממנו מזה להשיב גופו אליו

והחזרה לא אמרה רק היכי שקודם ה"י לו הגוף ונאבד ממנו אב"ל בבא במחזרת ונפל עליו גל כיון שקודם שנפל עליו גל ה"י גברא קפילא לא שייך השבת גופו כיון שגם קודם שנפל עליו הגל לא ה"י לו הגוף והש"ס י"ל כיון שה"י גברא קפילא ומן שמי' קפילי ל"י לכך אין חיוב להגילו אב"ל חס נפל עליו גל לאחר שגאל ממחזרת כיון דבשעה שנפל עליו הגל לא ה"י מחויב מיתה מזה להגיל אותו:

סדרת אזוב

קל"ה ע"ש, וא"כ הדק"ל דרש"י הוא, וע"כ מוכח מה"ש הנ"ל, [איברא דקשה לי מכאן לשיטת הג"י שם דלא ס"ל כהש"ך רק אפי' בשאיט לשם השק ומיבה, אפי"ה אי איסור דאורייתא ומש"ה אפי' במקום סכנה אסור לבעלה רופא למשש לה הדפק ואפי' במקום פ"ג כ' שם הב"י דאפשר דלהקמ"ם אסור ע"ש, וכ"כ הב"ש ס"י כ' סק"א, א"כ הא"ך יפרנסו הגמרא הנ"ל דהלא מדינא עליו למשוח י"ן ואמ"ל קרי ל"י הסיד שוטה: והגם דמזה שמחויב להגילה אש"פ שמתכל בה לא קשי' להב"י לשיטת הרמב"ם דהרי הרמב"ם גופ' בפ"א מה"א"ב כ' דהמתכל בעריות הוה רק איסור דרבנן ומלק"ן ואמו מכות מדרות, והרי הש"ך ב"ד ס"י ק"ג סק"י כ' בפ"ט דבעריות דרבנן יעבור ולא יהרג להרמב"ם, וא"כ ל"ק על הרמב"ם, ונבט"ב"מ מא"ש ס"י ק"ג ר"ל דלהגמ"י אפי' בעריות דרבנן יהרג ולא יעבור, ומ"מ אין קשי' על הגמ"י מאונ"ן ד"ל דהגמ"י סובר בזה כהש"ך דאם אינו דרך חיבה שרי, וגם לשיטת הרב"ט יונה הנוב"א ב"י א"ע ס"י כ"א דאפי' להסתכל בערוה הוה איסור דאורייתא ולוקא, ג"כ ל"ק דר"ל גמ' דסובר כהש"ך הנ"ל ומחז"פ ניהא:

אך או קשי' הא קשי' להב"י בשיטת הרמב"ם הנ"ל דהרי אס' ילילה ע"כ ילשרך ליגע בה, והרי בנגיעה בערוה לוקא מה"ס להרמב"ם וא"כ אפי' במקום סכנה ופ"ג ואפי' איט דרך חיבה אסור להב"י הנ"ל, וא"כ הדק"ל אמ"ל קרי ל"י הסיד שוטה, ודחוק למר דילילה ע"י שלא יגע בה רק דרך מלכות, דכנה"ג שרי כמש"כ הפ"ת י"ד סק"ה סק"ז בשם המקו"ח, דסתמא דגמ' איירי אפי' בטבעה ערומה ולשרך ליגע בה אפי' בלי הפסק מלכות, ואפי"ה שרי וחוב עליו להגילה, וא"כ ראי' ברורה מזה להש"ך ולפ"ג על יב"י מאונ"ן הנ"ל]: ונראה דאין ראי' מכאן לה"ש, דאין הפ"י בגמרא הנ"ל דמשום שאין רוצה להסתכל בה איט מילה כלל דכנה"ג רשע הוה וכנ"ל רק דבשעה שמגילה עולם עיניו מלהסתכל, והיינו שאש"פ שמה"ד מותר להסתכל בה לנורך הללה, אש"פ מ"מיר ע"פ לפנים משה"ד, ורוצה להגילה בעצמות עינים, וספיר לאו רשע הוא כיון שבחמת מגילה, רק שסיד שוטה הוא שפי' חומרא עלי' שאיט רוצה לפתוח עיניו בשעה הללה יוכל לגרום לפעמים שתצטע האשה כיון שלהגיל מצטיעה לרי"ך לראות בעיניו בחיזה מקום הוא טובעת ואז יוכל להגילה, אבל בעצמות העינים יוכל לבא ל"עמים שפי"ז לא יוכל להגילה כלל, ומש"ה ה"י רק חסיד שוטה ולא רשע, וכן כה"ס שם הביאו מירושלמי ה"ד חסיד שוטה שה"י א' טובע בנהר וה"י מניח תפילין ואמר לשכאחלוך תפילין אלו ובשחלוך זה תפילין זה הוליא את נפשו ע"ש, וא"כ מיירי בירושלמי שבחמת דעתו להגיל ומגיל, רק שבחמת חומרהו בא ליד יקלא וה"י מיירי ש"ס דיון כנה"ג שבחמת מגילה וכנ"ל, וא"כ אין ראי' מכאן לה"ש דלעולם אפי' איט לפי כבודו מובה עליו להגיל נפש מישראל, ואם אינו מגיל איסורא קעביד ורשע מקרי וכנ"ל, והס' שאני דמיירי שבחמת מגילה וכנ"ל:

וה"י בירושלמי סובר דאפי' גם סכנה מחויב להכניס עלמו בשביל הללח חבירו ואף להרוקן וכמ"ש בסמ"ע ס"י תכ"ו הי"ט רק משום דכתיב וחי בהם ולא כו' ואינו מחויב להכניס עלמו גם סכנה אב"ל כבודו לכ"ע פשיטא יותר מציעותא בכיתחא דמחויב לבוא עלמו כלל מיני בזיומת בשביל להגיל נפש ישראל: ומה שהביא ראי' מהנהדרין ע"ה דמי שהעלה בלבו טיגא ואמרו חכמים ימות ואל העל לו ואף ששני' היתה ואמרינן בגמ' מ"ט משום פגם משפחה וקשה אטו משום פגם משפחה ימות זה והא המשפחה בעלת מחויבים להגילו א"י דאין חייבין לבזות עולם ע"ש, אינה ראי' כלל, דהס' שאני שהוא גרם לעלמו שהעלה בלבו טיגא ואין מחויבים לבזות משפחתו ולמלאות תאוותו ונפי' שפי"ן כן ימות מאז איכפת לכו וה"י כמו אבירה מדעת משא"כ בני שרואה חבירו בזע בנהר או לסטים באין עליו וכו"ג פשיטא דמחויב לבזות עלמו ולעשות כל מלדקי ולהגיל כמו דמרי"ב להשכיר פועלים עבור ממוט ולהגיל חבירו ואם לא ה"י לחבירו שלם יפסיד הוא, ושרא לכו מרא להמדפיסים שהדפיסו דברים אלו ליתן ח"ו מכשול לאבד נפש ישראל בשביל כבוד וזרחה, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא:

אגודת

ב"ה בסוגי' דמיתב יתביין סוכה מ"ו

אזוב

הב"י מביא בשם המרדכי שכ' בשם ראב"י דהא דהילכתא מיתב יתביין ברובי לא מצרכין הוא משום דאיכא היכר בצרכה אבל לישן אסור משום דמחי כמוסיף וכחב הב"י דמסתמת הפוסקים לא משמע ק והגב"י בסו"מ' כתב דיש ראי' לדברי ראב"י דגמרא דלישנא קמא מיתב כ"ע לא פליגי דיתביין כי פליגי לברובי ולישנא בתרא דכ"ע לא מצרכין כי פליגי למיתב ואיתא שם נקוט דר"י דלא יתביין דר"י ברי' דר"ש בר"ש בשמיני ספק שביעי לבר מסוכה יתיב והלכתא מיתב יתביין דקשה דלישנא קמא דכ"ע מיתב יתביין ר"י ברי' דר"ש בר"ש דלא יתיב בסוכה עביד דלא כמאן, עוד קשה מה ראי' מר"י ברי' דר"ש בר"ש דלא יתיב בסוכה הא מייסי הגמרא מקודם דכל גדולי הדור הוה יתבי בסוכה, גם למה אמר הגמרא א"כ הילכתא מיתב יתביין כיון דיש ראי' מר"י ברי' דר"ש בר"ש דלא יתיב בסוכה, אלא ודאי כראב"י ולק' יתיב בסוכה משום דיש היכר בצרכה לכך ר"י ברי' דר"ש בר"ש לא יתיב בסוכה דסובר כיון שמכרך יס ראשון

שוב אינו מכרך וכיון דליכא היכר מצרכה לא יתיב לכך שפיר קאמר נקוט דר"י בידך מר"י ברי' דר"ש בר"ש דסובר דכיון דמכרך ביום ראשון שוב אינו מכרך לכך לא הוה יתיב בסוכה וכל גדולי הדור דיתבי בסוכה משום דמאפר קאתי ויש היכר מצרכה ושפיר קאמר הגמרא והילכתא כיון דקי"ל שבעה לצרכה ע"כ: ולפ"ד אין ראי' מזה להכריע כהראב"י דנהי דמוכח מגמרא מ"מ מר"ל דהא דמיתב יתביין הוא משום דיש היכר מצרכה מ"מ מר"ל שאין ישיני' דילמא כיון דיש היכר מצרכה דאיכילה ישיני' ג"כ כיון דיש היכר מצרכה דאיכילה הוא באוכל כמה מיני ונאכלים אש"פ דיש היכר רק במאכל הראשון דבשאר מאכלים שוב לא מכרך כל שבעה, אפי"ה הברכה הוה היכר לכל איכילה כיון דכל איכילה נפטר בצרכה שבי"ך במאכל ראשון א"כ גם שינה דמפטר בצרכה דאיכילה כיון דלא מכרך לישב בסוכה בשעת איכילה הוה היכר גם לשינה כיון דכל שבעה השינה מופטר בצרכה דאיכילה, וספיר י"ל בשתימות הפוסקים דגם ישיני' בסוכה דכין דלא מכרך באיכילה לישב בסוכה

אגרות
רפז
מייך קוראין

פימן קמח

בזה שהשמיט הרמב"ם דין החייך

קודמין

כ"ה תמוז תש"ז.

מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מהר"ר מאיר כהן שליט"א.

הנה בדבר קושית כתר"ה ע"ז שלא הביא הרמב"ם הדין דחייך קודמין לחיי חברך אף דודאי הלכה כר"ע ואף ר' אלעזר לא פליג עליה כדאיתא ברא"ש ב"מ דף ס"ב והוא מוכרח מהא דנדרים דף פ'. משמע מדברי כתר"ה שאם היה אפשר שיפסוק כבן פטורא ג"כ הוא חדוש גדול וכמו שהוצרך בן פטורא להשמיענו זה א"כ גם הרמב"ם היה לו להשמיענו זה וא"כ בכל אופן יקשה מ"ט השמיט הרמב"ם דה"ל להזכיר הדין אם כבן פטורא או כר"ע.

ומה שתירץ כתר"ה דכיון דכבר נקט בפ"ה מיסודי התורה שכל המצות נדחין מפני פק"נ הוא פשיטא שגם מצוה זו דוחי אחיך נדחה ור"ע שהוצרך לקרא דוחי אחיך עמך הוא משום שאינו דורש פק"נ מוחי בהם, אינו מובן וכי ר"ע אינו סובר שכל המצות נדחות מפני פק"נ ומה לנו אם מקרא דוחי בהם או מק"ז דמעל מזבחי שנדחה מפני פק"נ שדורש ר"ע ביומא דף פ"ה דבדינא כר"ע לא פליגי דפק"נ דוחה כל האסורין חוץ מע"ז ג"ע ש"ד ואין חלוק מאיזה ילפוטא ילפי וגם בן פטורא מודה בזה. אך מ"מ הכא שאני משום שעכ"פ ימות אחד ולכן הוצרך ר"ע לקרא דוחי עמך וא"כ עדין קשה מהשמטת הרמב"ם. והנכון לע"ד דהנה צריך להבין טעם בן פטורא שבלא קרא סובר שמוטב שישתנו שניהם וימותו הא רק על רציחה הוי הדין דיהרג ואל יעבור וג"כ הוא רק במעשה כמפורש בתוס' בכמה דוכתי דהיכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על החינוק ומתמעך אינו חייב למסור עצמו דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי עיי"ש בסנהדרין דף ע"ד וביומא דף פ"ב ופסחים דף כ"ה ויבמות דף נ"ד ובע"ז דף נ"ד וא"כ מה"ת יתחייב למסור נפשו למות בצמא בשביל מצות צדקה ואף בשביל הצלת נפש.

ולכן צריך לומר דהנה פרש"י בסנהדרין וביומא ובפסחים בטעם הסברא שרוצח יהרג ואל יעבור משום שלא תרחה נפש חברו דאיכא תרתי אבוד נשמה ועברה מפני נפשו דליכא אלא חדא אבוד נשמה

דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא אבוד נשמה למה יהא מותר לעבור הלכך דבר המקום לא ניתן לידחות עיי"ש. וא"כ שייך בעצם טעם זה לא רק לאיסור רציחה אלא דאף לעבור עשה דצדקה והצלת נפש דכיון שאם יעבור כדי שלא ימות הרי ימות השני ויהיו תרתי אבוד נשמה ובטול עשה ואם יקיים העשה והוא ימות לא יהיה אלא חדא וא"כ אין לדחות דבר המקום אף בזה. וא"כ צריך לומר בטעם התוס' שבלא מעשה כתבו שיעבור ואל יהרג שדוחק לומר דפליגי על טעם רש"י כיון שלא הזכירו, שהוא מטעם שלא נתחייב כלל להציל נפש אחרים כשהרג ע"י זה. לא מבעיא מצד העשה דהשבת גופו שהוא מקרא דוהשבתו לו דנאמר באבדה דהוא כמו באבדה דאבדתו קודמת אלא אף מלאו דלא תעמד על דם רעך נמי לא משמע שהוא אף בנפשו אלא שהוא על אופן שחייב דהוא גם לאטרותי ומיגר אגורי כדאמר בסנהדרין דף ע"ג ולא שתחייבתו גם ליהרג כסברת התוס' דמאי חזית. וגם בלא סברתם מנלן דהא צריך קרא גם על מיטרח ואגורי ועוד קרא הא ליכא. וממילא כיון שליכא עליו חיוב הצלה הוא חדא נגד חדא ולכן מסתברא דמאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי כדכתבו התוס'.

וא"כ פשוט לע"ד דאם יאנסוהו לעשות מעשה שלא יוכל להנצל כגון שנפל אחד לבור ושם סולם ואנסוהו לסלק הסולם משם יהיה הדין דיהרג ואל יעבור דאף שאינו איסור רציחה ממש מ"מ גורם הוי ונחשב זה תרתי. ועיקר בע"ז דף כ"ז שמשמע שאסור באלו שלא מעלין ולא מורידין לסלק הסולם משום דלעשות מעשה לסלק אפשריות הצלה חמור ממניעת הצלה דהוי גורם במעשה למיתה וכ"ש לענין יהרג ואל יעבור שאיכא אותו הטעם עצמו כמו ברציחה שאיכא תרתי. ורק בלא מעשה אך שיש עליו חיוב הצלה מוהשבתו לו ולא תעמוד על דם רעך לא נתחייב להציל במיתת עצמו.

וא"כ כשיכפוהו לאחד שישמוך המים שיש לנאסר בבית האסורים ולא יהיו לו אחרים כדי שימות בצמא נמי הוא כסלוק הסולם שיהרג ואל יעבור משום שנחשב זה תרתי. וא"כ מה לי אנסוהו נכרים או שאנסתו הצמאון שגם הוא צמא למים שבאם לא ישתה מים אלו ימות שג"כ יש להיות ימות ולא יעבור. ולכן סובר בן פטורא יותר שאף שהמים הם של אחד מהן כיון שמדין צדקה מחוייב ליתן גם לחברו הוה המים כעומדין גם לחברו להנצל בהם ממיתת הצמאון וכששותה בעצמו ואינו מניח לחברו הרי הוא כמסלק

במעשה שלא יוכל להנצל שהדין הוא שימות ולא יעבור. ומה ששניהם שותים אף ששניהם ימותו, הוא מחמת שגם השני מחוייב שלא לשתות כדי שלא יסולק אפשריות הצלתו וממילא מוכרחין שניהם לשתות ויחיו חיי שעה אף שאח"כ ימותו שניהם. והו' טעם בן פטורא וא"צ קרא ע"ז כי הוא מוכרח מאותו הטעם עצמו דיהרג ואל יעבור ברציחה. ובאם לא יועילו לשניהם אף לחיי שעה ולאחד מגיע לישוב מסופקני בדעת בן פטורא ומסתבר שיודה בזה בן פטורא.

ובא ר"ע ולימד וחי אחיך עמך חיך קודמין לחיי חברך פי' שאין עליו חיוב צדקה כשצריך הוא עצמו להדבר כאותו צורך שצריך העני וא"כ כיון שהמים שלו לא עמדו אלא לעצמו כיון שגם הוא מהלך בדרך ולכן אף שכאן עושה מעשה במה ששותה ואינו מניח לחברו לשתות הוא כבלא מעשה מאחר שאינו מחוייב ליתן וא"כ רשאי לשתותם אף שיחסר לחברו וממילא ליכא כאן תרתי אלא חדא נגד חדא ולכן מאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי כסברת התוס' כשהוא בלא מעשה.

ומסתבר שגם בן פטורא מודה בדבר שצריך הוא עצמו ויש אחר עני הצריך לזה ואין בזה פק"נ שלא יהיה מחוייב מדין צדקה ליתן להאחר דלא מסתבר שיפלוג אדין אבדתו ואבדת אחרים שאבדתו קודמת. וכן יודה בהא דנדרים דהא לא איירי שם באופן פק"נ דלא יפלוג ר' יוסי לומר שכביסתן קודמת לחיי אחרים כשאכא פק"נ דעכ"פ בכביסתן איכא רק צערא טובא כדאיתא שם בר"ן. וגם אם היה גם בכביסה פק"נ איך פליגי רבנן דמ"ש פק"נ דשתיה מפק"נ דכביסה. אלא ודאי דלא איירי בפק"נ אלא בצערא טובא דלרבנן צער השתיה עדיף מכביסה שזה אפשר לבא לידי חולשת הגוף ולכן נקרא זה חיי אחרים ור' יוסי סובר דצערא טובא שיש מכביסה הוא ג"כ מביא לפעמים לידי שעמומיתא שג"כ הוא כחיי נפש. וגם עיין בתוספתא סוף ב"מ שא"ר יוסי בהמתן קודמת לחיי אחרים ואם איירי בפק"נ איך סובר דבהמתן קודמת אלא איירי רק מצערא טובא שלכן יש מקום לומר דבהמתן קודמת דג"ו הוא צערא טובא ויכול לבא גם לידי צער הגוף כשלא יהיו הבהמות. והטעם פשוט דהא ודאי שאסורין ליקח בעצמן בלא רשות הבעלים מדין גזל רק שעל הבעלים יש מדין צדקה חיוב ליתן להם וכיון שצריך לעצמו אין עליו חיוב זה דמהיכי תיתי יהיה עדיף חברו מעצמו. וגם יש למילף זה ממה שאבדתו קודמת וגם הא הקרא דלא יהיה כך אביון נכתב בהלואה ובצדקה. וממילא חזייהו קודמין לחיי אחרים לכו"ע.

ורק כשימות שהוא פק"נ פליג בן פטורא משום דכשאכא פק"נ הא רשאי ליקח גם בעצמו בלא רשות הבעלים דאין לך דבר שעומד בפני פק"נ דרק לענין תשלומין יש שמחייבי עיין בתוס' ב"ק דף ס' ועיין ברי"ף ונ"י שם דף קי"ז וברמב"ם פ"ח מחובל ה"ב ובראב"ד שם ובחז"מ סי' שפ"ח סעי' ד' ובסמ"ע וש"ך שם. ונמצא שאין צורך להשני שהאחד שיש לו המים יתחייב ליתן לו אלא אדרבה האחד שיש לו המים צריך להדין שכיון שהמים שלו אין לאחרים רשות ליקח שלכן יהיה לו רשות לשתות בעצמו ולא ליתן להשני. לכן כיון דסובר דמה שכשהוא בעצמו צריך אינו מחוייב ליתן לאחר העני הוא מטעם שלא עדיף חברו ממנו דאף אם יליף זה מקרא דלא יהיה כך אביון נמי סובר שהוא מטעם זה לכן לא שייך זה אלא לענין שאינו מחוייב ליתן וממילא יהיה על האחר איסור גזל ויהיה לעצמו אבל בהא דהמים שלא יהיה מחמת זה איסור גזל ואין צורך לחייבו ליתן אין כאן טענת שלא עדיף חברו ממנו לאסור על חברו ליקח דהא אדרבה לא עדיף הוא מחברו וממילא יהיה עליו חיוב צדקה להניחו ליקח כיון דבעצם יש כאן מצות צדקה וממילא אסור לו לשתות ולגרום בזה שחברו ימות דיהיה תרתי נגד חדא ומאחר שגם חברו מחוייב ישתו שניהם לחיי שעה.

ובא ר"ע וחידש דלא נאמר כלל מצות צדקה כשצריך בעצמו ואינו כמחוייב רק שאין בידו לקיים כגון מצות לולב וכדומה שאף כשאין לו ודאי הוא מחוייב רק שהוא אנוס מלקיים. אלא דאינו מחוייב כלל בצדקה אלא כשיש לו יותר ממה שצריך לעצמו לאותו הצורך ולכן אין כאן תרתי אלא חדא נגד חדא וממילא רשאי אף באלמות שלא ליתן דמאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי כדלעיל. ומסתבר דלר"ע יהיה אסור להשני לחטוף ולשתות דכיון דרשאי שלא להניחו ליקח אף במעשה א"כ יכול לעכבו גם בדין גזל דאף נדחה מפני פק"נ אבל הכא הא יהיה תרתי נפש וגזל נגד חדא. ועיין במהרש"א בח"א שבאם המים של שניהם גם לר"ע ישתו שניהם כדסובר בן פטורא ופשוט שכונתו אף שהוא ביד אחד והוא מטעם דיהיו תרתי גזל ונפש נגד חדא כדבארתי.

ועיין בר"ן נדרים שכתב שתייתן קודמת דחיייהו קודמין כדדרשינן בריש איזהו נשך. ולמה שבארתי גם בן פטורא יודה בזה. וגם הגר"א ביו"ד סי' רנ"א סק"ו כתב על הא דכתב הרמ"א פרנסת עצמו קודמת לכל אדם נמי ציין להא דבא ר"ע ולימד חיך קודמין ולמה שבארתי גם בן פטורא יודה ובפרט שהגר"א הביא גם הא דאבדתו קודמת שלא מצינו שיש חולק

פימן קמו

במי שיש לו י"ג סעודות איך דינו לענין ליטול מן הקופה

מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר אליעזר פופקא שליט"א.

במאי' דהקשה כתרי"ה ברש"י שבת דף קי"ח שאיתא שם מי שיש לו מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה כתב אבל כשיש לו מזון י"ב יטול דהיה לו לומר אבל כשיש לו מזון י"ג גמי יטול שזה לכאורה פלא גדול מאד. הנכון לע"ד בזה דבר חדש דהשמיענו רש"י דיש חלוק גדול בין יש לו י"ג ליש לו רק י"ב דביש לו י"ג שחסר לו רק סעודה אחת לבקר דששי שאו חולקין הקופה יתנו לו דמי הסעודה החסרה לו בע"ש השני ויאכל באחור קצת דאחר שיתנו לו יקח הסעודה ויאכלנה וביש לו רק י"ב שיחסר לו גם ללילה דע"ש שהקופה לא תתחלק עד למחר ומוכרחין ליתן לו בע"ש זה יתנו לו עתה השתים. אך זה לבד אינו נוגע כ"כ דיקשה דכיון דיצטרכו ליתן לו מהקופה בע"ש השני מדוע לא יתנו לו עתה ויאכל שלא באחור דלא מסתבר שבשביל הרוחת זמן דדבר מועט כזה לא יתנו לו עתה. אבל הוא מחמת דיוצא מזה ממילא חלוק אחר דכשיש לו י"ג לא יתנו לו אלא אחת ולא יהיה לו לשבת אלא שתי סעודות אבל ביש לו רק י"ב שנותנין לו עתה יתנו לו שלש סעודות כדי שיהיה לו גם סעודה שלישית לשבת. והטעם הוא פשוט דהתוס' ב"ב דף ט' כתבו דבשביל סעודת שבת אין לו להתחיל ליטול אבל בשכבר צריך ליטול נוטל גם כדי לסעודת שבת עיי"ש, וברור שאין כוונתם שאם נוטל פעם אחת מצדקה נוטל אחר זמן אף שיש לו י"ד סעודות בשביל סעודה השלישית דשבת דזה לא מסתבר כלל אלא דכל שבוע הוא דין בפני עצמו שאם יש לו בשבוע זו י"ד סעודות לא יטול אף שכבר נוטל איזה פעמים מן הצדקה. ולכן כשחסר לו רק סעודה אחת שבשביל סעודה זו אין צורך שיתנו לו בע"ש זה אלא בע"ש השני כדלעיל שנמצא שכבר עברה השבת ואין שייך שיתנו לו ע"מ שעבר שכבר אין צורך לו בסעודה ג' דשבת העברה אין נותנים לו רק סעודה אחת החסרה לו עתה. וליתן לו עוד סעודה בשביל סעודה ג' דשבת הבאה. הא עתה אין נותנים לו כלל בשביל שבוע הבא שיחשב כדצריך ליטול שיוכל ליטול גם לסעודה ג' דשבת. ומצד שנטל בשביל העבר אין שייך להחשיבו נוטל גם לענין שבוע הבא כדלעיל. אבל כשחסר לו שתי סעודות כגון שיש לו רק י"ב

בזה. אך אולי נקטו הא דר"ע לרבותא דאף במקום פק"נ חייך קודמין וכ"ש בלא פק"נ.

והנה הרמב"ם רפ"ו ממ"ע כתב מ"ע ליתן צדקה אם היתה יד הנותן משגת. משמע דהוא תנאי בחיוב המצוה ולא כשאר המצות שג"כ הוא רק כשיש לו ולא נקט תנאי זה משום דבכל המצות החיוב עליו הוא בכל אופן רק שהוא אנוס מלקיים ואף ביכול לקיים בהוצאה יותר מחומש שפטור כדאיתא בס' תרנ"ו הוא משום דסך גדול כזה מחשיבו לאנוס לענין עשה. או דלא חייבתו תורה לקיים חיובו ביותר מחומש אף שהוא חייב והוא כעין הא דמסדרין לבע"ח שאף שהוא עדין חייב מ"מ מסדרין ואינו משלם.

(ולמה שבמג"א סק"ז הוא כמפורש שאף חומש א"צ לבזבו אף על מצוה עוברת ואף על עישור נכסיו הביא בשם הב"י שהקשה על הרי"ו שמחייב שלא ידע מגין לו צריך לומר שסברי כטעם א' דאונס ממון נחשב אונס לגבי עשה והון רב לפי מצבו של כל אחד ואחד נחשב אונס דאלו לטעם ב' דהוא כעין הא דמסדרין מסתבר שהיה להם לקבוע שעור וגם מסתבר שהי"ל לקבוע חומש כדאשכחן בתקנה דאל יבזבו ששמו שעד חומש אין לחוש שיבא לידי עוני ואולי בזה פליגי דהסוברים עד חומש סברי כטעם ב' והסוברים דאף בהון רב שפחות מחומש אינו מחוייב הוא כטעם א').

אבל בצדקה הוא תנאי בהחיוב דרק כשמשגת ידו נאמר מצות צדקה. והוא למה דבארתי כר"ע ולא כבן פטורא וממילא אין טעם לחיובו למות ולא לעבור ונמצא שנקט הרמב"ם דין דר"ע. ופשוט שתנאי זה הוא מקרא דוחי אחיך עמך וכדמסיק שם הרמב"ם קרא זה ויהיה כוונתו לתנאי דידו משגת. וכן במנין המצות כתב ליתן צדקה כמסת ידו משמע שהוא תנאי בחיוב ולא לשעורא שלא שייך למינקט שעור בשם המצוה.

עוד היה קצת מקום לומר דבן פטורא סובר שרשאי להחמיר ליהרג במקום שרשאי לעבור עיין בתוס' ע"ז דף כ"ז ולכן יהיה כאן גם מחוייב דממילא הוא תרתי נפש ומצוה נגד חדא. ור"ע סובר דאסור להחמיר ולכן ליכא אלא חדא נגד חדא. ולכן הרמב"ם שפסק דאסור להחמיר בפ"ה מיסוה"ת ה"ד הוא ממילא כר"ע. אבל זה אינו דבחולי וסכנה אסור להחמיר עיין ביו"ד סי' קנ"ז לכן צריך לומר כדלעיל. ואולי בן פטורא סובר שרשאי להחמיר אף בחולי וסכנה. ומסתבר כדלעיל.

ידידו.

משה פיינשטיין

וחי איך עמך

בזה שהשמיט הרמב"ם דין דחיין קודמין כ"ה תמוז תש"ז. מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מהר"ר מאיר כהן שליט"א.

הנה ברבר קושית כתר"ה ע"ז שלא הביא הרמב"ם הדין דחיין קודמין לחיי חברך אף דודאי הלכה כר"ע ואף ר' אלעזר לא פליג עליה כדאיאת ברא"ש ב"מ דף ס"ב והוא מוכרח מהא דגדרים דף פ'. משמע מדברי כתר"ה שאם היה אפשר שיפסוק כבן פטורה היה ניחא ליה, אינו מובן כי לפסוק כבן פטורה ג"כ הוא חדש גדול וכמו שהוצרך בן פטורה להשמיענו זה א"כ גם הרמב"ם היה לו להשמיענו זה וא"כ בכל אופן יקשה מ"ט השמיט הרמב"ם דהי"ל להזכיר הדין אם כבן פטורה או כר"ע.

ומה שחירץ כתר"ה דכיון דכבר נקט בפ"ה מיסודי התורה שכל המצות נדחין מפני פק"נ הוא פשיטא שגם מצוה זו דוחי אחיך נדחה ור"ע שהוצרך לקרא דוחי אחיך עמך הוא משום שאינו דורש פק"נ מוחי בהם, אינו מובן וכי ר"ע אינו סובר שכל המצות נדחות מפני פק"נ ומה לנו אם מקרא דוחי בהם או מק"ו דמעל מזבחי שנדחה מפני פק"נ שדורש ר"ע ביומא דף פ"ה דבדינא כו"ע לא פליגי דפק"נ דוחה כל האסורין חוץ מע"ז ג"ע ש"ד ואין חלוק מאיזה ילפותא ילפי וגם בן פטורה מודה בזה. אך מ"מ הכא שאני משום שעכ"פ ימות אחד ולכן הוצרך ר"ע לקרא דוחי עמך וא"כ עדין קשה מהשמטת הרמב"ם.

והנכון לע"ד דהנה צריך להבין טעם בן פטורה שבלא קרא סובר שמוטב שישתו שניהם וימותו הא רק על רציחה הוי הדין דיהרג ואל יעבור וג"כ הוא רק במעשה כמפורש בתוס' בכמה דוכתי דהיכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך אינו חייב למסור עצמו דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי עיי"ש בסנהדרין דף ע"ד וביומא דף פ"ב ופסחים דף כ"ה ויבמות דף נ"ד ובע"ז דף נ"ד וא"כ מה"ט יתחייב למסור נפשו למות בצמא בשביל מצות צדקה ואף בשביל הצלת נפש.

ולכן צריך לומר דהנה פרש"י בסנהדרין וביומא ובפסחים בטעם הסברא שרוצח יהרג ואל יעבור משום שלא תדחה נפש חברו דאיכא תרתי אבוד נשמה ועברה מפני נפשו דליכא אלא חדא אבוד נשמה דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא אבוד נשמה למה יהא מותר לעבור הלכך דבר המקום לא ניתן לידחות עיי"ש. וא"כ שייך בעצם טעם זה לא רק לאיסור רציחה אלא דאף לעבור עשה דצדקה והצלת נפש דכיון שאם יעבור כדי שלא ימות הרי ימות השני ויהיו תרתי אבוד נשמה ובטול עשה ואם יקיים העשה והוא ימות לא יהיה אלא חדא וא"כ אין לדחות דבר המקום אף בזה. וא"כ צריך לומר בטעם התוס' שבלא מעשה כתבו שיעבור ואל יהרג שדוחק לומר דפליגי על טעם רש"י כיון שלא הזכירו, שהוא מטעם שלא נתחייב כלל להציל נפש אחרים כשיהרג ע"י זה. לא מבעיא מצד העשה דהשבת גופו שהוא מקרא דוהשבתו לו דנאמר באברה דהוא כמו באברה דאברתו קודמת אלא אף מלאו דלא תעמד על דם רעך נמי לא משמע שהוא אף בנפשו אלא שהוא על אופן שחייב דהוא גם לאטרוחי ומיגר אגורי כדאמר בסנהדרין דף ע"ג ולא שתחייבהו גם ליהרג כסברת התוס' דמאי חזית. וגם בלא סברתם מנלן דהא צריך קרא גם על מיטרח ואגורי ועוד קרא הא ליכא. וממילא כיון שליכא עליו חיוב הצלה הוא נגד חדא ולכן מסתברא דמאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי כדכתבו התוס'.

וא"כ פשוט לע"ד דאם יאנסוהו לעשות מעשה שלא יוכל להנצל כגון שנפל אחד לבור ושם סולם ואנסוהו לסלק הסולם משם יהיה הדין דיהרג ואל יעבור דאף שאינו איסור רציחה ממש מ"מ גורם הוי ונחשב זה תרתי. ועיין בע"ז דף כ"ו שמשמע שאסור באלו שלא מעלין ולא מורידין לסלק הסולם משום דלעשות מעשה לסלק אפשריות הצלה חמור ממניעת הצלה דהוי גורם במעשה למיתה וכ"ש לענין יהרג ואל יעבור שאיכא אותו הטעם עצמו כמו ברציחה שאיכא תרתי. ורק בלא מעשה אך שיש עליו חיוב הצלה מוהשבתו לו ולא תעמוד על דם רעך לא נתחייב להציל במיתה עצמו.

וא"כ כשיכפוהו לאחד שישפוך המים שיש לנאסר בבית האסורים ולא יהיו לו אחרים כדי שימות בצמא נמי הוא כסלוק הסולם שיהרג ואל יעבור משום שנחשב זה תרתי. וא"כ מה לי אנסוהו נכרים או שאנסתו הצמאון שגם הוא צמא למים שבאם לא ישתה מים אלו ימות שג"כ יש להיות ימות ולא יעבור. ולכן סובר בן פטורה יותר שאף שהמים הם של אחד מהן כיון שמדין צדקה מחוייב ליתן גם לחברו הוו המים כעומדין גם לחברו להנצל בהם ממיתת הצמאון וכששותה בעצמו ואינו מניח לחברו הרי הוא כמסלק במעשה שלא יוכל להנצל שהדין הוא שימות ולא יעבור. ומה ששניהם שותים הם ששניהם ימותו, הוא מחמת שגם השני מחוייב שלא לשתות כדי שלא יסולק אפשריות הצלתו וממילא מוכרחין שניהם לשתות ויחיו חיי שעה אף שא"כ ימותו שניהם. וזהו טעם בן פטורה וא"צ קרא ע"ז כי הוא מוכרח מאותו הטעם עצמו דיהרג ואל יעבור ברציחה. ובאם לא יועילו לשניהם אף לחיי שעה ולאחד מגיע לישוב מסופקני בדעת בן פטורה ומסתבר שיוודה בזה בן פטורה.

ובא ר"ע ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חברך פי' שאין עליו חיוב צדקה כשצריך הוא עצמו להדבר כאותו צורך שצריך העני וא"כ כיון שהמים שלו לא עמדו אלא לעצמו כיון שגם הוא מהלך בדרך ולכן אף שכאן עושה מעשה במה ששותה ואינו מניח לחברו לשתות הוא כבלא מעשה מאחר שאינו מחוייב ליתן וא"כ רשאי לשתותם אף שיחסר לחברו וממילא ליכא כאן תרתי אלא חדא נגד חדא ולכן מאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי כסברת התוס' כשהוא בלא מעשה.

ומסתבר שגם בן פטורה מודה בדבר שצריך הוא עצמו ויש אחר עני הצריך לזה ואין בזה פק"נ שלא יהיה מחוייב מדין צדקה ליתן להאחר דלא מסתבר שיפלוג אדין אבדתו ואבדת אחרים שאבדתו קודמת. וכן יודה בהא דגדרים דהא לא איירי שם באופן פק"נ דלא יפלוג ר' יוסי לומר שכביסתן קודמת לחיי אחרים כשאיכא פק"נ דעכ"פ בכביסתן איכא רק צערא טובא כדאיאת שם בר"ן. וגם אם היה גם בכביסה פק"נ איך פליגי רבנן דמ"ש פק"נ דשתיה מפק"נ דכביסה. אלא ודאי דלא איירי בפק"נ אלא בצערא טובא דלרבנן צער השתיה עדיף מכביסה שזה אפשר לבא לידי חולשת הגוף ולכן נקרא זה חיי אחרים ור' יוסי סובר דצערא טובא שיש מכביסה הוא ג"כ מביא לפעמים לידי שעמומיתא שג"כ הוא כחיי נפש. וגם עיין בתוספתא סוף ב"מ שא"ר יוסי בהמתן קודמת לחיי אחרים ואם איירי בפק"נ איך סובר דבהמתן קודמת אלא איירי רק מצערא טובא שלכן יש מקום לומר דבהמתן קודמת דג"ו הוא צערא טובא ויכול לבא גם לידי צער הגוף כשלא יהיו הבהמות. והטעם פשוט דהא ודאי שאסורין ליקח בעצמן בלא רשות הבעלים מדין גזל רק שעל הבעלים יש מדין צדקה חיוב ליתן להם וכיון שצריך לעצמו אין עליו חיוב זה דמהיכי תיתי יהיה עדיף חברו מעצמו. וגם יש למילף זה ממה שאבדתו קודמת וגם הא הקרא דלא יהיה כן אביון נכתב בהלואה ובצדקה. וממילא חיינה קודמין לחיי אחרים לכו"ע.

ורק כשימות שהוא פק"נ פליג בן פטורה משום דכשאיכא פק"נ הא רשאי ליקח גם בעצמו בלא רשות הבעלים דאין לך דבר שעומד בפני פק"נ דרק לענין תשלומין יש שמחייבי עיין בתוס' ב"ק דף ס' ועיין ברי"ף ג"ו שם /ב"ק/ דף קי"ז וברמב"ם פ"ח מחובל ה"ב ובראב"ד שם ובח"מ סי' שפ"ח סעי' ד' ובסמ"ע ושו"ד שם. ונמצא שאין צורך להשני שהאחד שיש לו המים יתחייב ליתן לו אלא אדרבה האחד שיש לו המים צריך להדין שכיין שהמים שלו אין לאחרים רשות ליקח שלכן יהיה לו רשות לשתות בעצמו ולא ליתן להשני, לכן כיון שסובר דמה שכשהוא בעצמו צריך אינו מחוייב ליתן לאחר העני הוא מטעם שלא עדיף חברו ממנו דאף אם ילפי זה מקרא דלא יהיה כן אביון נמי סובר שהוא מטעם זה לכן לא שייך זה אלא לענין שאינו מחוייב ליתן וממילא יהיה על האחר איסור גזל ויהיה לעצמו אבל בהא דהמים שלא יהיה מחמת זה איסור גזל ואין צורך לחייבו ליתן אין כאן טענת שלא עדיף חברו ממנו לאסור על חברו ליקח דהא אדרבה לא עדיף הוא מחברו וממילא יהיה עליו חיוב צדקה להניחו ליקח כיון

דבעצם יש כאן מצות צדקה וממילא אסור לו לשתות ולגרום בזה שחברו ימות דיהיה תרתי נגד חדא ומאחר שגם חברו מחוייב ישתו שניהם לחיי שעה.

* ובא ר"ע וחידש דלא נאמר כלל מצות צדקה כשצריך בעצמו ואינו מחוייב רק שאין בידו לקיים כגון מצות לולב וכדומה שאף כשאין לו ודאי הוא מחוייב רק שהוא אנוס מלקיים, אלא דאינו מחוייב כלל בצדקה אלא כשיש לו יותר ממה שצריך לעצמו לאותו הצורך ולכן אין כאן תרתי אלא חדא נגד חדא וממילא רשאי אף באלמות שלא ליתן דמאי חזית דמא דחבראי סומק טפי כדלעיל. ומסתבר דלר"ע יהיה אסור להשני לחטוף ולשתות דכיון דרשאי שלא להניחו ליקח אף במעשה א"כ יכול לעכבו גם בדין גזל דאף נדחה מפני פק"נ אבל הכא הא יהיה תרתי נפש וגזל נגד חדא. ועיין במהרש"א בח"א שבאם המים של שניהם גם לר"ע ישתו שניהם כדסובר בן פטורא ופשוט שכוונתו אף שהוא ביד אחד והוא מטעם דיהיו תרתי גזל ונפש נגד חדא כדבארתי.

ועיין בר"ן נדרים שכתב שתייתן קודמת דחייהן קודמין כדררשינן בריש איזהו נשך, ולמה שבארתי גם בן פטורא יודה בזה. וגם הגר"א ביו"ד סי' רנ"א סק"ר כתב על הא דכתב הרמ"א פרנסת עצמו קודמת לכל אדם נמי ציין להא דבא ר"ע ולימד חיין קודמין ולמה שבארתי גם בן פטורא יודה ובפרט שהגר"א הביא גם הא דבבבבב קודמת שלא מצינו שיש חולק בזה. אך אולי נקטו הא דר"ע לרבנותא דאף במקום פק"נ חיין קודמין וכ"ש בלא פק"נ.

והנה הרמב"ם רפ"ז ממ"ע כתב מ"ע ליתן צדקה אם היתה יד הנותן משגת, משמע דהוא תנאי בחיוב המצוה ולא כשאר המצות שג"כ הוא רק כשיש לו ולא נקט תנאי זה משום דבכל המצות החיוב עליו הוא בכל אופן רק שהוא אנוס מלקיים ואף ביכול לקיים בהוצאה יותר מחומש שפטור כדאיתא בס"י תרנ"ו הוא משום דסך גדול כזה מחשיבו לאנוס לענין עשה. או דלא חייבתו תורה לקיים חיובו ביותר מחומש אף שהוא חייב והוא כעין הא דמסדרין לבע"ח שאף שהוא עדין חייב מ"מ מסדרין ואינו משלם.

(ולמה שבמג"א סק"ז הוא כמפורש שאף חומש א"צ לבזבו אף על מצוה עוברת ואף על עישור נכסיו הביא בשם הב"י שהקשה על הרי"ו שמחייב שלא ידע מגין לו צריך לומר שסברי כטעם א' דאנוס ממון נחשב אנוס לגבי עשה והון רב לפי מצבו של כל אחד ואחד נחשב אנוס דאלו לטעם ב' דהוא כעין הא דמסדרין מסתבר שהיה להם לקבוע שעור וגם מסתבר שהי"ל לקבוע חומש כדאשכחן בתקנה דאל יבזבו ששמו שעד חומש אין לחוש שיבא לידי עוני ואולי בזה פליגי דהסוברים עד חומש סברי כטעם ב' והסוברים דאף בהון רב שפחות מחומש אינו מחוייב הוא כטעם א').

אבל בצדקה הוא תנאי בהחייב דרק כשמשגת ידו נאמר מצות צדקה. והוא למה דבארתי כר"ע ולא כבן פטורא וממילא אין טעם לחייבו למות ולא לעבור ונמצא שנקט הרמב"ם דין דר"ע. ופשוט שתנאי זה הוא מקרא דוחי אחיך עמך וכדמסיק שם הרמב"ם קרא זה ויהיה כוונתו לתנאי דידו משגת. וכן במנין המצות כתב ליתן צדקה כמסת ידו משמע שהוא תנאי בחיוב ולא לשעורא שלא שייך למינקט שעור בשם המצוה.

עוד היה קצת מקום לומר דבן פטורא סובר שרשאי להחמיר ליהרג במקום שרשאי לעבור עיין בתוס' ע"ז דף כ"ז ולכן יהיה כאן גם מחוייב דממילא הוא תרתי נפש ומצוה נגד חדא. ור"ע סובר דאסור להחמיר ולכן ליכא אלא חדא נגד חדא. ולכן הרמב"ם שפסק דאסור להחמיר בפ"ה מיסוה"ת ה"ד הוא ממילא כר"ע. אבל זה אינו דבחולי וסכנה אסור להחמיר עיין ביו"ד סי' קנ"ז לכן צריך לומר כדלעיל. ואולי בן פטורא סובר שרשאי להחמיר אף בחולי וסכנה. ומסתבר כדלעיל. ידו משה פיינשטיין

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך תקליטור פרויקט השו"ת - אוני' בר-אילן**

אחיעזר

אחיעזר

דינחא לכו בעיז ופי' בריטב"א בחידושו מן לע"ז של
 ישראל שטענה גניזה מש"כ להקשות ותופ"ל מדכתיב ואשריהם
 תשרפון בלש והביא בשם הראב"ד ר"ל דהוראת שעה היתה
 ובשם הרמב"ן הירץ דשלי החס דליכא מאן דמבטל לה
 דאלו נכריים דפלחיה לא הוה דידהו וישראל דהו דידהו לא
 פלחיה ממש ואילו לנכריים למיכר טשאוהו שלוחים ולא להחריס
 להכי אילערדיך קרא דאפילו פלחיה ישראל ממש ורונה בבטולה
 אין לה בפילה פולמית עכ"פ מפורש נס לפי דבריהם שזה
 מן התורה ובודאי דטוב"ס של ישראל לא מהני ביטול מן
 התורה רק בעיז של עכו"ם שזכה בה ישראל מבואר בריטב"א
 בשם הרמב"ן דמהני ביטול מן התורה והשער המלך בפ"ח
 מהלי לולב מוכיח מזה"ר"ן בשם הרמב"ן דלא מהני ביטול
 מן התורה ולא ראה שבריטב"א מפורש משם הרמב"ן דמן
 התורה מהני ביטול דהירץ שם דמאי קאמר דאי משום הנך
 דמעיקרא בבטול בעלמא כגו דהא זכה א"א וזרעו וקנאום
 אחרי כן ועל זה הירץ דמאורייתא מהני ביטול כמו שהקשה
 השע"מ שם והביא אח"כ מהאורח חיים שהק' כן וזהו קושית
 הרמב"ן ותירונו שם) וכי שיי הטור כמש"כ השע"מ בפ"ח
 מהלי לולב ועי' בספר מקור מים חיים שמדייק ג"כ שכן הוא
 ש' רש"י והרמב"ם דגא מהני ביטול מן התורה לרידה ל"ע
 מאי דמתחלה קא כבר דאדעתא דנכרי פלח דהא ממון של
 ישראל לא מהני ביטול מן התורה ובראורייתא אין ברירה
 ועכ"ל כמש"כ"ל דכל היכי דפלח אדעתא דנכרי כיון שהנכרי
 מבטל הוי כמו שלא עבד כלל וי"ט.

ה) ועל דבר משיב רומענת"ר לתרץ קו"י הכ"מ בפ"ה
 מהלי יבשה דאפילו היכי דלא שייך סברה מאי
 חיות מ"מ יהרג ואל יעבור דהדר יליף רוצח מנערה
 המאורכה דכרוי נטויס וכבר קדמוהו בזה בשו"ת חמדת
 שלמה כו"י ל"ח עיי"ש ויה"ר לדי הרמב"ם שפסק כר"ל
 דאף ביחודו דל"ש הכבדא דמאי חיות אסור למכור
 מפלוגתא דר' עקיבא וכן פטורא בב"מ דסיב דלכן פטורא
 אל ישתה אחד מהם שלא יראה במיתתו של חבירו וגם
 לרעיק דדריש וחי אחיך עמך חייך קודמים והא החס מי
 שאין לו קיהון של מים ביחודו דמי וא"כ אמאי אילערדיך
 קרא דחייך קודמים תיפ"ל דגם בידו מותר למכור כיון
 דל"ש ס' מאי חיות דהא ימותו שניהם וכיון שרשאי לעשות
 כן בקום ועשה כדי להגיל איש מכש"כ בשו"ת וממאי
 דגלי דמתנחא דחייך קודמים אין ראי' דהא החס בשו"ת
 ובשו"ת הא אינו מחויב למכור את נפשו כמש"כ החוסי
 בכ"ד בש"ד ובג"ע, ובאמת לכן פטורא יהי' חידוש דין דאף
 בשו"ת מחויב למכור את נפשו אבל לרעיק אין לנו ללמוד
 מזה רק בשו"ת אבל בקו"ש אפי' היכי דימותו שניהם מ"מ
 מחויב למכור את נפשו דאל"כ קרא דחי אחיך לנ"ל,
 ומסוגית הש"ס דב"מ דקאמר רי"ח האי וחי אחיך מאי
 עבד ל"י מיבע"ל כו' מבואר דגם רי"ח אילערדיך להאי
 דוחי אחיך להא דרע"ק אלמא דהדר ב' ממאי דכיל בירושלמי

דביחודו מותר למכור בידים, שוב ראיתי במנחת חינוך
 במטה רל"ו שהר"ג מהא דבן פטורא לענין מש"כ התוס'
 דאינו מחויב למכור את נפשו בשו"ת ואלו י"ל דלא דמי
 דמש"כ התוס' באונסין אותו למעך את התיקו שאינו עשה
 מעשה בעלמא ואמרינן מאי חיות דדנו דתיקו כומק ספי

ומותר מש"כ בזה דבן פטורא דכיון דלא דריש חייך
 קודמים והא איכור גול נחה מפני פ"כ והא לאסור להגיל
 בממון חבירו היינו שמחויב לשלם וא"כ שניהם שוין בזכות
 התיקון וא"כ מה ששונה מעלמא הוי כקום ועשה ויעו"י

ב"מ שחלק ג"כ בכה"ג דהר"מ ש"ל כדרך שאמרו
 באונסין כך אמרו בחלואים ויעו"י בא"מ ש"ל לרע"ק א"ס
 חסד חבירו ושתה חייב מיתה בדיש היינו כיון דדריש
 דחייך קודמים הדר דינו וזכותו בהקיות וממילא דהשני חייב
 מיתה, ונוק פלוגתא דרע"ק וכן פטורא לא ראיתי מוכח
 ברמב"ם וראיתי בשו"ת בית אפרים חלה"ע שהר"ג ע"ד
 השמעת הרמב"ם ועי' מ"ח שם.

ו) ובדבר השאלה אשר שאל מעכ"ת בחולה והרופאים
 המומחים אומרים כי בלא אפערציון לא יהי
 יותר מששה חדשים ועי' נחום אפשר שיחי' אך הנחום מסוכן
 מאוד וקרוב יותר שימות מהרה לכאורה נראה מפ"ז דכ"ז
 דודאי מה מהרפואין דלחיי שעה לא חיישינן היבא דאפשר
 שיטרפא אף באופן רחוק כל שנהייתו מרפואתו שוב ראיתי
 שכן הוא בשב"י סי' ע"ה הובא בפ"מ וי"ד סי' של"ט ובגליון
 הרש"א סי' של"ו וכן הוא בתשובת בנין ליון ח"ר להג'
 ר"י עטלינגער ובתפארת ישראל ביומא והסברא פשוטה
 דאין חילוק בין חיי שעה לזמן מועט של יום או יומים או חיה
 חדשים ויעו"י בס' משנת חכמים דב"ק בהל' עכו"ם שנסתפק
 ברופא ישראל אי שרי דהא דלחיי שעה לא חיישינן היינו
 להרפא מרופא נכרי, ולכאורה י"ל במכה פנימית שהוא
 בגדר טריפה וא"ל לא יעשו הנחום בודאי ימות וכמש"כ
 הרמב"ם בפ"ב מהג' רוצח הל"ח בהורג את הטרופה
 דפטור א"ס ידוע בודאי כזהו טריפה ויאמרו הרופאים שמכה
 זו אין לה העלה באדם ובה ימות א"ס לא ימית דבר
 אחר א"כ אין צוה דין ריחה בעריפה ולפ"ז י"ל דביכראל
 קילח דהא הרמב"ם כ' בפ"ט מהל' מלכים דב"ג חייב
 בהורג את הטרופה אולם בעקיר הדבר נראה כיון דלחיי
 שעה לא חיישינן היבא ש"ס צוה ספק הללח נפשות וספק
 פקו"ג דוחה חיי שעה א"כ אין נפ"מ בין רופא ישראל
 ונכרי ובס' משנת חכמים נסתפק והעלה שם דלריך שיחי'
 ספק השקול שיחי' כמו ספק שימות מיד אולם מהא דלחיי
 שעה לא חיישינן משמע דאין חילוק בדבר ובאופן שימות
 בודאי בלי הנחום לא חיישינן לחיי שעה כמש"כ השב"י
 ויעו"ש עוד מה שהעלה במשנת שלריך רשות ב"ד בכל פעם
 ובודאי שראוי להצטונן צוה ולסמוך על דעת הרופאים היוהר
 מומחים ולפי דברי מעכ"ת שגדולי הרופאים בקאלינסברג
 הכריעו כן בלי חלוקי דיעות ההכרח לסמוך עליהם.

סימן יז

איזה הערות בנדה

דאידי ואידי ספק דהא רוב וקרוב הולכין אחר הרוב
 כדמסייע בב"ב דכ"ד ממתניין דחוקתו מן המקור והתוס'
 ד"ז בדיה מן הלול הרגישו צוה ונדחקו בטעם הדבר וגם
 במאי פליגי הכן לישי דבחר חששא וחוקה ואפ"ל עפ"ימש"כ
 הש"ס שש"ד פ"א לישי הא דאמר רבא בב"ב שם רוב ומלוי
 קאמרת רוב ומלוי ליכא למ"ד דהני ר"ח דם הנמלא בפחדוד
 חייבין

א) נדה ד"ח ביהוד"ה כאן כו' ופי' דכיון דתלי אביי
 טעמא בחששא איכא למיחש אפילו בקרקע
 פרוזור לרס עליה וקשה לפירושו דנמלא על שלה או על
 שלו אמאי חייבין בקרבן מי עדין נמלא מן הלול ולפנים
 דלא הוי אלא ספק אפילו בקרקע פרוזור כו', וגראה
 דדאי להצטונן לפך לישינא דאמר אביי בחר חששא אויל

לא תעמד על דם רעך

א. הגדרת המושג

החיוב להציל את הזולת הוא הלאו של 'לא תעמד על דם רעך', שאם רואה את חברו טובע בנהר, או חיה רעה גוררתו, או ליסטים באים עליו, הרי הוא חייב להצילו⁴, שהזהירה התורה מלהתרושל בהצלת נפש אחת מישראל, כשנראהו בסכנה ותהיה לנו היכולת להצילו⁵, וכל שיכול להצילו ולא הציל, הרי הוא כאילו הרגו בידיים⁶.

החובה מן התורה להציל את הזולת חלה על כל מי שיכול להציל בכל דרך אפשרית, פרט לסיכון עצמי. חובה זו נלמדת ממספר מקורות¹. המקור העיקרי "המרכזי לחובה זו הוא הפסוק 'לא תעמד על דם רעך'². חז"ל והפוסקים הגדירו מצבים שונים של חיוב ופטור הנוגעים להצלת הזולת.

יש מי שכתב, שהמציל רוצה לעשות את מעשה ההצלה, ולטרוח הרבה בעבור זה, ואפילו להפסיד ממונו, לא רק על מנת לסייע לזולתו, אלא הוא עושה כן כדי לקיים מצות בוראו, ושכרו גדול מאד⁷.

בערך זה יידונו ההלכות העיקריות הנוגעות להצלת הזולת כפי שהן נובעות מחיוב 'לא תעמד על דם רעך'. פרטי דינים אחרים הנוגעים לנושא זה נידונו בהרחבה בערכים אחרים³.

ב. פרטי דינים

כפיה להציל — יש מי שכתב, שמדין תורה כופים על הצלת הזולת, אף שיסוד חיוב ההצלה הוא לאו, ולדעת פוסקים רבים יסוד הכפיה הוא במצוות עשה, הרי שבהצלה יש גם חיוב עשה של 'והשבת לוי'⁸, ודין זה נכון בוודאי לשיטת הסוברים

חובת ההצלה של הזולת — יסוד

ח"מ תכו א. ואם לאו זה כולל גם מצב של הצלה מהפסד ממון ללא סכנת חיים — ראה סה"מ"צ לרמב"ם ל"ת רצו. וראה מה שכתב על כך במשך חכמה ויקרא יט טז; תו"ש עה"פ; מרגליות הים סנהדרין עג א; שו"ת באר משה ח"ח סי' נט. [6] או"ה כלל נט דין לה. [7] ראה שו"ת מהרש"ם חיו"ד סי' רד. [8] Kirschenbaum A., *J Religious Ethics* 8:204, 1980

[1] ראה ע' פקוח נפש הע' 139 ואילך. [2] ויקרא יט טז. [3] ראה ערכים סכונ עצמי; פקוח נפש; רופא. וראה עוד במאמר — Kirschenbaum A., *Dine Israel* 7:7, 1976 [4] תו"כ קדושים פרשתא ב, פ"ח; סנהדרין עג א. וראה פסקי דין רבניים, ה, עמ' 152. [5] סה"מ"צ לרמב"ם ל"ת רצו; רמב"ם רצח א יד; סמ"ג לאוין קסה; ס' החינוך מ' רלו; טשו"ע

הצלה נגד רצון הניצול — חיוב
ההצלה מדין 'לא תעמד' חל גם כאשר
הניצול מסרב להינצל, בין אם מפני שהוא
מסרב לטיפול מוכר, מוכח ומועיל¹⁶, ובין
אם הוא רוצה לאבד עצמו לדעת¹⁷.

חובת הצלה בחילול שבת — הרואה
ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים, וכן
נהר שוטף, וכן יחיד הנרדף מפני אנס,
מצווה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי
להצילם¹⁸, והוא-הדין כשרואה אדם נרדף
על ידי נחש או דוב, גם כן מצווה להצילו,
ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת¹⁹.

חובת הצלה בדבור — חיוב ההצלה
הוא לא רק במעשה אלא גם בדבור, כגון
מי ששמע גויים או מוסרים שמחשבים על
זולתו רעה או טומנים לו פח, ולא גילה
אוזן חברו והודיעו, או שידע בגוי או באנס
שהוא קובל על חברו, ויכול לפייסו בגלל
חבירו ולהסיר מה שבליבו, ולא פייסו, וכל
כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר
על 'לא תעמד על דם רעך'²⁰.

חובת הצלה בהוצאת ממון — חובת
הצלת הזולת מדין 'לא תעמד' היא גם

שכופים גם במצוות לא תעשה⁹.

הצלת וודאי או ספק — מהלאו של
'לא תעמד על דם רעך' נלמד שיש חיוב
מהתורה לא רק להציל במצב שההצלה
היא וודאית, אלא גם כאשר יש ספק
בהצלה, שמכל מקום חייב מן התורה
לטרוח ולנסות להציל¹⁰, שכן החובה היא
לחזור על כל הצדדים האפשריים שלא
יאבד דם רעך¹¹, ואפילו אם ההצלה היא
בדרך של ספק ספיקא ומיעוט¹².

כסבל למציל — חובת ההצלה מוטלת
גם במקרה שהמציל עלול לסבול
מאי-נוחות וסבל¹³.

כשאינו מכבודו של המציל — יש מי
שכתב, שגם במצות 'לא תעמד על דם
רעך' חל הכלל של זקן ואינו לפי כבודו,
ולפיכך אם ההצלה כרוכה בפעולה שאינה
לפי כבודו, הרי הוא פטור¹⁴. אך רבים
חולקים עליו, וסוברים שבענייני הצלה
ופיקוח נפש לא שייך הכלל של זקן ואינו
לפי כבודו, ובכלל אין מצות 'לא תעמד על
דם רעך' נדחית מפני כבוד הבריות, כיוון
שהיא מצווה חמורה¹⁵.

ח"ה סי' ז; הגר"ש אלישיב, הובאו דבריו בשו"ת
ציץ אליעזר ח"ט סי' יז, קונט' רפואה בשבת,
פ"א. [16] מור וקציעה, א"ח סי' שכח. וראה
ע' הסכמה מדעת הע' 107 ואילך, בגר"י החובה
להציל חולה למרות סירובו. [17] כלי חמדה,
פ"י תצא, סי' ג, אות ב; הגר"ש זיין, הלכה
ורפואה, ב, תשמ"א, עמ' צו; שו"ת אגרות משה,
חיו"ד, ח"ב, סי' קעד, ענף ג; שו"ת מהרי"ל דיסקין
קונטרס אחרון סי' ה אות לד; מרגליות הים,
סנהדרין עג א, א"ק יב. וראה ע' אבוד עצמו
לדעת, הע' 120 ואילך. [18] טוש"ע א"ח שכט
ת. [19] מ"כ שם סק"ח. [20] רמב"ם רצח

[9] ראה הפלאה כתובות מט ב; חיד' רעק"א
כתובות שם. וראה באריכות בדיני כפיה הנוגעים
להצלה ולרפואה בע' הסכמה מדעת הע' 87
ואילך. [10] ר"ן סנהדרין עג א. וראה שו"ת
שבט הלוי ח"א סי' ט. [11] ראה רש"י סנהדרין
שם ד"ה קמ"ל. [12] שו"ת שבט הלוי שם.
[13] ראה מג"א סי' רכז. שו"ת ציץ אליעזר ח"ט
סי' ט אות א. וראה להלן הע' 30 ואילך, כאשר
ההצלה כרוכה בסיכון למציל. [14] חכמת
שלמה, חו"מ סי' תכו. [15] מלא הרועים ע'
כבוד הבריות אות כה; כלי חמדה, פ"י תצא, כב
א, אות ה-ו; נפש חיה סי' יג; שו"ת מנחת יצחק

בדיני המזיק לרכוש של הזולת במהלך הצלת אדם — ראה ערך פקוח נפש.

העונש על הנמנע מלהציל — מי שנמנע מלהציל את חברו, לא ניתן להטיל עליו עונש בידי אדם, שאין לוקים על לאו זה, כי הוא לאו שאין בו מעשה²⁸, ולא ניתן לחייבו לפצות את הנפגע, או לחייב את יורשיו, ועונשו בידי שמים²⁹.

סיכון עצמי לצורך הצלה — נחלקו חז"ל והפוסקים אם חובת ההצלה מדין 'לא תעמד' היא גם במצב של סכנה או ספק סכנה למציל אם לאו, ומסקנת רוב האחרונים, שאין אדם צריך להכניס עצמו לספק סכנה, כדי להציל את חברו מוודאי סכנה³⁰.

יש מי שכתב, שאמנם לאו זה איננו שונה מכל הלאווין האחרים בתורה בכך שאיננו חייב להכניס עצמו לסכנה על מנת להימנע מאיסור לאו זה, אבל בכל זאת מותר לו להכניס עצמו בספק סכנה כדי להינצל מלאו של 'לא תעמד', מה שאין כן בשאר הלאווין, שאסור להכניס עצמו לספק סכנה³¹.

[25] ראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך ט, ע' השבת אבדה, עמ' פב ואילך. [26] ראה רא"ש בי"מ פ"ב סי' כה, בענין השבת אבדה. [27] ראה רא"ש סנהדרין פ"ח סי' ב. [28] רמב"ם רוצח א יד; ס' החינוך מ' רלו. [29] ראה שו"ת צ"ץ אליעזר ח"ט סי' סג. [30] ראה באריכות בע' סכון עצמי הע' 84 ואילך. [31] שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' קעד ענף ד; טעמו — מאחר דעל כל פנים תינצל נפש מישראל, הווא לפי מה

כאשר הדבר כרוך בהוצאה כספית²¹, והתביעה הממונית מצד המציל מתייחסת להוצאות שהיו לו לצורך ההצלה, שעליהן הוא זכאי לפיצוי מלא²². אך מכל מקום עצם פעולת ההצלה צריכה להיעשות בחינם, כמו כל מצווה שהחייב הוא לעשותה בחינם²³.

חובת שיפוי הוצאות — אם המציל הוציא הוצאות כדי להציל, חייב הניצול לפרוע לו מה שהוציא, כי אין אדם מחוייב להציל נפש חברו בממונו במקום שיש לניצול כסף²⁴.

אם ההצלה היתה במהלך שעות העבודה של המציל, הרי מעיקר הדין הוא זכאי לתשלום כפועל בטל עבור הזמן שהקדיש להצלה²⁵. אם ניתן למציל רשות בית דין, או אם היה צורך בפעולה מהירה, ולא היה פנאי לקבל רשות בית דין, זכאי המציל לקבל פיצוי מלא עבור הפסד שעות העבודה המיוחדת לו, ולא רק כפועל בטל²⁶.

חובת השיפוי מוטלת על הניצול בלבד, ואין יורשיו מחוייבים בכך²⁷.

א יד. [21] סנהדרין עג א; רמב"ם רוצח א יד; טושו"ע חו"מ תנו א. וראה להלן הע' 24 ואילך, בחובת השיפוי. וראה באריכות בע' פקוח נפש הע' 205 ואילך. [22] ראה רמב"ם גולה ואבדה יג יט; טושו"ע חו"מ רסו כו. [23] ראה תוס' בי"מ לא ב ד"ה אם, בדין השבת אבדה. [24] יד רמה ומאירי, סנהדרין עג א; רא"ש סנהדרין פ"ח סי' ב. וראה באריכות מקורות נוספים ותנאים נוספים בע' פקוח נפש הע' 205 ואילך.

חיובים נוספים מדין 'לא תעמד':

הטוב³⁶, אך במרבית מדינות העולם אין הכרה מוסרית זו מעוגנת בחוק כחובה, ואינה ברת-ענישה.

יש חיוב מיוחד מהלאו הזה להציל את הנרדף מיד הרודף אחריו להורג³², והוא דין מיוחד בכך שמוותר להרוג את מי שמבקש לעבור את העבירה בטרם ביצע אותה, בעוד שבכל העבירות האחרות אין מענישים על הכוונה אלא על המעשה בלבד³³.

הגישה המוסרית-משפטית האנגלו-אמריקאית — יתר על כן, התפיסה המשפטית-מוסרית האנגלו-אמריקאית שוללת הטלת חובה פוזיטיבית להצלת נפשות, ובעיקר בכל הנוגע לכל אדם מזדמן מול מצב של סכנת חיים של הזולת³⁷. עוד יש לציין כי בחוק האמריקאי אין חסינות למציל מפני נזקים שהוא עשוי לגרום לרכוש הזולת במהלך ההצלה³⁸.

יש חיוב מיוחד מהלאו הזה לפדות שבריים, שהם עומדים בסכנת נפשות³⁴.

יש חיוב מיוחד למי שיודע ללמד זכות על אדם שנידון בבית דין ליהרג, שיבוא ויעיד לטובתו, והרי זה הצלת נפשות, ומפסיק אפילו עבודה בבית המקדש כשביל כן³⁵.

ג. רקע אתי

דין אתי רחב התעורר בארה"ב בשנת 1964 בעקבות אירוע שבו הותקפה אשה בניו-יורק, נחבלה ונדרקה פעמים רבות במשך כ-40 דקות, עד שמתה מפציעה. בחקירת המשטרה לאחר מכן התברר כי במהלך האירוע שמעו לפחות 38 שכנים את זעקותיה לעזרה, ואף אחד לא פנה לסייע לה, ואפילו לא פנה אחד מהם לכוחות הצלה על מנת לסייע לאותה אשה³⁹.

"השומרני הטוב" — בעולם הרחב מוכרת התביעה המוסרית המוטלת על אדם להציל את זולתו בשם "השומרני

תקפו גנבים עובר-אורח אחד, לקחו את רכושו, והכו אותו כמעט עד מוות. השומרני נחלץ לעזרתו, וטיפל בו במסירות. יש לציין כי בסיפור זה לא היה שום סיכון או התאהה כספית מצד השומרני. [37] ראה — י. לוי וא. לדרמן, עיקרים באחריות פלילית, תשמ"א, עמ' 155; א. בן-שלמה, חוב' אסיא, נג-נד, תשג"ד, עמ' 67 ואילך; Hall, *General Principles of Criminal Law*, 2nd ed, 1960, pp. 8-10; Gregory CO, In: Ratcliffe JM (ed), *The Good Samaritan and the Law*, Garden City, New York, 1966, pp. 23-41; Kirschenbaum A, *J Religious Ethics* 8:204, 1980. [39] ראה Kirschenbaum A, — תיאור וניתוח האירוע.

שפירושי בסנהדרין דף עד ד"ה טברא. [32] תר"כ קדושים שם; סנהדרין עג א; רמב"ם רוצח א טו. [33] ראה מו"נ ח"ג פ"מ. וראה ע"פ 496/73 אפנ"ר נ' מדינת ישראל פ"ד לג(3) 141, ובסעיף המתוקן של חוק העונשין התשל"ז-1977, סעיף 134. אכן לפי חוק הכנסת יש רק הכרה בדין רודף לעניין הגנה מפני אישום פלילי, בעוד שלפי התורה הצלת נרדף מיד רודף היא חובה. וראה עוד בנידון בג"צ 5100/94 הועד הציבורי נגד עיגויים בישראל ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'; תק-על 399(3) 458. [34] רמב"ם מתנות עניים ח י; טוש"ע יר"ד רנב ב. וראה ב"ב ח ב. [35] רש"י יומא פה רע"ב. [36] סיפור השומרני הטוב מובא בספרות הדתית הנוצרית. על פי המתואר שם.

גישות מוסריות-משפטיות במדינות אחרות — החוק הפלילי הרוסי משנת 1960 (סעיף 127) קבע כעבירה את ההימנעות מהגשת עזרה לאדם במצב של סכנה, כאשר העזרה נחוצה באופן מיידי, וללא סיכון רציני למסייע או לזולתו.

גם בחוק הפלילי של צרפת משנת 1945 (סעיף 62) יש חובה דומה.

רעך⁴⁰ היתה חובה משפטית להגיש עזרה ולהציל מסכנה רק לארבע קבוצות באוכלוסייה: —

הורים ביחס לילדיהם⁴¹; כבאים באירוע של נזק לגוף ולרכוש⁴²; נוהג ברכב ביחס לנפגע בתאונת דרכים⁴³; ובמהלך אסון ציבורי⁴⁴.

ד. רקע משפטי

חובת הצלה בחוק עד שנת 1998 —

בשנת 1998 נחקק בכנסת חוק המחייב כל אדם להציל את זולתו במצבים ובתנאים שהוגדרו בחוק⁴⁵.

נספח — חוק לא תעמוד על דם רעך, התשנ"ח-1998⁴⁶

1. (א) חובה על אדם להושיט עזרה לאדם הנמצא לנגד עיניו, עקב אירוע פתאומי, בסכנה חמורה ומיידית לחייו, לשלמות גופו או לבריאותו, כאשר לא-ל-ידו להושיט את העזרה, מבלי להסתכן או לסכן את זולתו.

(ב) המודיע לרשויות או המזעיק אדם אחר היכול להושיט את העזרה הנדרשת, יראוהו כמי שהושיט עזרה לעניין חוק זה; בסעיף זה "רשויות" — משטרת ישראל, מגן דוד אדום ושירות הכבאות.

2. (א) הוראות סעיף 5 לחוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט-1979, יחולו גם כאשר המזכה פעל מכוח חובתו על פי הוראות סעיף 1.

(ב) בית המשפט רשאי לחייב את מי שגרם לסכנה שהניצול נקלע אליה, לרבות את הניצול עצמו אם גרם לסכנה זו, לשפות את מי שהושיט

Dine Israel 7:7, 1976. [40] ראה נוסח החוק הודיון בו בנספח לערך זה. [41] חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962, ס"ח 120. [42] חוק שירותי כבאות, התשי"ט-1959, סעיפים 20-24. [43] תקנות התעבורה, התשכ"א-1961, סעיפים 144, 146. [44] חוק העונשין, התשל"ז-1977, סעיף 491. וראה מאמרו

החריף של הגרצ"י קוק, לנתיבות ישראל ח"ג עמ' רמט-ר, על "כי יש חוק נורא ואיום כזה אשר בו אין שום דבר המחייב אדם לבוא לעזרת חבירו ולהצילו". [45] ראה בנספח לערך זה. [46] נתקבל בכנסת ביום כח סיון תשנ"ח (22.6.1998), ס"ח 1670, ו' בתמוז תשל"ח (30.6.1998), עמ' 245.

עזרה בהתאם לחובתו לפי הוראות סעיף 1 על ההוצאות והתשלומים הסבירים שהוציא.

3. בכפוף להוראות סעיף 2(א), אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות כל דין.

4. העובר על הוראות סעיף 1 לחוק זה דינו — קנס.

5. שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה.

6. תחילתו של חוק זה בתום 90 ימים מפרסומו.

דברי ההסבר לחוק לא תעמוד על דם

רעך⁴⁷

הצעת חוק זה באה, איפוא, לעגן הלכה יהודית זו בחוק המדינה ואף לשתף את המדינה באחריות-על ויישום של עקרונות מוסריים אלה, הן בתחום ממוני — בקביעה כי אם אין לניצול אפשרות לשלם למציל תשא המדינה בהוצאות ההצלה, והן בתחום הענישה — בקביעה כי מי שיימנע ביודעין מלהגיש עזרה לנפגע הנמצא בסמוך לו צפוי לעונש של עד שנת מאסר.

אמנם אין מקובל בדרך כלל להעניש על עבירה המתבצעת באופן פסיבי ב"שב ואל תעשה", אך דומה כי "עמידה על הדם" באפס מעשה אינה רק עמידה פסיבית אלא יש בה בטוי בוטה וחמור להתנכרות ולזלזול בחיי אדם, ולפיכך ראויה היא לענישה הולמת במידת הצורך.

הערות לחוק — אף שכוונת מציע-החוק היתה לעגן מצווה מן התורה

הצעת חוק זה מקורה בצו התורה הקובע הלכה מוסרית גדולה "לא תעמוד על דם רעך אני ה'" (ויקרא יט טז). ובגמרא במסכת סנהדרין פורשה הלכה זו בצורה מוחשית: "מנין לרואה את חברו טובע בנהר, או חיה גוררתו, או ליסטים באים עליו, שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך".

יתר על כן: בתלמוד שם למדים מפסוק זה שעל האדם להציל את חברו גם אם הדבר כרוך בטרחה רבה ובהוצאות פרטיות מצידו, וכך נפסק להלכה ברמב"ם ב"יד החזקה" בהלכות רוצח ושמירת הנפש (פרק א הלכה יד). ובטור חושן משפט (סימן תכו סעיף א) הוסיף כי במקרה שיש לניצול ממן הוא חייב לשלם למציל (הלכות אלה פורטו בדרך שיטתית בספרו של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה פרופ' נחום רקובר, "עושר ולא

[47] חז"כ זנגן פורת, פורסם בהצעות חוק 2398 מיום ד ניסן תשנ"ה (4.4.1995) עמ' 456.

בחוק האזרחי במדינת ישראל, ישנם הבדלים אחרים בין דין תורה לבין סעיפי החוק:

סעיף 1(א). בדיני ישראל קיימת חובת הצלה מדין 'לא תעמד' גם אם לא מדובר באירוע פתאומי, גם אם לא מדובר בסכנה חמורה ומיידית, וגם כאשר מדובר בסכנה לשלמות נפשית ולא דווקא גופנית. יש אף הסבורים שקיימת חובת "הצלה" מהפסד ממוני ולא רק בפגיעה גופנית. כמו כן על פי דיני ישראל חלה חובת ההצלה גם כאשר הניצול מתנגד, בעוד שחוק הכנסת לא מתייחס למצב זה.

סעיף 1(א). בדיני ישראל יש מחלוקת אם חובת ההצלה חלה גם כאשר המציל מסתכן במידה מסויימת אם לאו. אמנם להלכה דעת רוב הפוסקים שאין חובה להציל את הזולת בנוכחות סיכון או אפילו ספק סיכון למציל.

סעיף 1(ב). בדיני ישראל יש חובה על

המציל לטרוח ולשכור אחרים עד שההצלה תצא לפועל. לא די בהודעה סתמית לרשויות לפטור עצמו מחובת ההצלה.

סעיף 2(ב). בדיני ישראל חובת השיפוי חלה על הניצול, בין אם גרם לסכנה ובין אם לאו. אין אפשרות הלכתית להטיל חובת תשלום על צד שלישי שגרם לסכנה, שהרי גרמא בנוזיקין פטור.

סעיף 4. לפי דיני ישראל אין עונש בידי אדם על העובר על מצות 'לא תעמד על דם רעך'. אכן, העובדה שאין ענישה בידי אדם לא הופכת את החיוב להצלה ואת האיסור להימנע מהצלה לאקט מוסרי בלבד; חובות אלו הן משמעותיות ביותר מבחינה הלכתית-דתית-משפטית, והיעדר הענישה בידי אדם נובעת רק מכללי הענישה המיוחדים של ההלכה. יחד עם זאת יש אפשרות לבית הדין או לשלטון להעניש שלא על פי דין מכוח הוראת שעה⁴⁸.

חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט-1979

5. (א) מי שעשה בתום לב ובסבירות פעולה לשמירה על חייו, שלמות גופו, בריאותו, כבודו או רכושו של אדם אחר, בלי שיהיה חייב לכך כלפיו, והוציא או התחייב להוציא הוצאות בקשר לכך, חייב הזוכה לשפותו על הוצאותיו הסבירות, כולל חיוביו כלפי צד שלישי, ואם נגרמו למזכה עקב הפעולה נזקי רכוש, רשאי בית המשפט לחייב את הזוכה בתשלום פיצויים למזכה, אם ראה שמן הצדק לעשות כן בנסיבות העניין.

[48] ראה יבמות צ ב; סנהדרין מו א; רמב"ם מלכים ג י; טושו"ע ח"מ כז ב. מחקר השוואתי של חוק לא תעמוד על דם רעך למשפט העברי — ראה נ. הנדל, מחקרי משפט טז:229, תשס"א. וראה עוד מאמרו של מ. הלפרין, אסיא סה-סו, תשנ"ט, עמ' 5-6. לשאלת יעילות החוק

(ב) לעניין החיוב בפצוים לפי סעיף קטן (א) דין מי שנכסיו שימשו לשמירת הערכים האמורים כדין מי שעשה פעולה לשמירתם.
 (ג) אין חובת שיפוי או פיצוי לפי סעיף זה על זוכה שהתנגד לפעולה או לשימוש בנכסים או לשיעור ההוצאות או שהיתה לו סיבה סבירה להתנגד להם, זולת אם הפעולה או השימוש בנכסים היו לשמירה על חייו, שלמות גופו או בריאותו.

לב וכלי דם

נמצא הלב.⁵

א. הגדרת המושג

הלב הוא האיבר השרירי, המזרים את הדם בגוף.

באופן מושאל משמש המושג לב כביטוי למרכז החיים, ומרכז החושים, הרגש, השכל והרצון⁶, ובמובן זה של רצון ושכל הושאל המושג לב לבורא⁷; כביטוי לאמצע הדבר או למרכזו⁸; כביטוי להסכמה כללית, פה אחד⁹; כביטוי למלא דבר במלוא הרצון והכנות¹⁰; כביטוי לרעיונות כמוסים, שאין מדברים עליהם¹¹; וכביטוי לקירבה ומשיכה¹².

הלב מכונה במקרא גם בשם לבב¹ ובשם שכוי². בתלמוד, וגם בין העמים הקדמונים, ציינו לפעמים במונח לב גם את הקיבה³, ולעיתים קשה להחליט בתיאורי חז"ל על מחלות "לב" אם מתכוונים ללב או לקיבה⁴. לפעמים מתכוונים במונח לב לבית החזה, שבו

הלב בלשון בני אדם נכלל בכלל בשר¹³.

(שמות טו ח); עד לב השמים (דברים ד יא); עהנו חי בלב באלה (שמו"ב יח יד); בלב ימים גבולך (יחזקאל כו ד). וראה סוכה מה ב — תמר זה אין לו אלא לב אחד, וכתב רש"י שם ד"ה אין לו, שהכוונה למעין מוח שיש במרכז התמר בלבד, ויש המפרשים את השם הארמי של אחד מארבעת המינים היינו הלולב, כמורכב משתי מילים — לו-לב, והיינו שהוא הלב = האמצע של התמר, ראה בפירושו רבנו בחיי עה"ת ויקרא כג מ. [9] ירמיה לב לט; רש"י שמות יט ב. [10] דברים ו ה; תהלים קיט לד. [11] נדרים כה א — דברים שבלב אינם דברים. במילון החדש, א. אבן שושן, ע' לב, על צירופים רבים אחרים. [12] לבבתי אחותי כלה — שה"ש ד ט. וראה שבת גג ב, שהכוונה להתקרבות ולקשירה בין שניים, ובפסוק הכוונה להתקרבות בין כנסת ישראל לבין הקב"ה. [13] נדרים נד

— ראה א. יעקב, עיוני משפט כד: 605, תשס"א. וראה עוד ע"א 6649/96 הסתדרות מדיצינית הרסה נ' עופרה גלעד תק-על 1381 (2)99, בעמ' 1388.

[1] לדוגמא: דברים כ ח; שם כח כח; תהלים קד טו ועוד. [2] איוב לח לו, וברעת מקרא שם; אנציקלופדיה תלמודית, כרך ד, עמ' שסז. [3] כגון, אליבא דריקנא (גיטין ע א; חולין נט א). [4] Preuss J: *Biblical and Talmudic Medicine*, Trans. F. Rosner, p. 94 and p. 105. [5] שמות כח כט — ונשא וכו' על לבו; משנה סוטה א ה — עד שהוא מגלה את ליבה; מ"ק כב ב — קורע עד שיגלה את ליבו. [6] ראה להלן הע' 114. [7] מו"נ א לט. וראה עוד במו"נ א עב; מלבי"ם פר' תרומה, ברמזי המשכן. וראה שה"ש רבה ב לח, שהקב"ה נקרא ליבן של ישראל. [8] קפאו תהמת בלב ים

רגלים כשחלו בשבת, או כבשיי עצרת*²⁶⁴ — נסתפקו ראשונים אם אף בהם לדעת חכמים מפשיטים את כל העור, ולא אמרו בקרבן פסח אלא לרבותא שאפילו לצורך קרבן יחיד התירו²⁶⁵, או שדוקא בפסח התירו חכמים, שהפסח עיקרו לאכילה²⁶⁶, וחשו שלא יתקלקל הבשר²⁶⁷.

ארבעה עשר בניסן שחל בשבת, ואין לו מקום לתלות בו את הפסח ולהפשיטו, ר' אליעזר אומר מניח ידו על כתף חברו ויד חברו על כתפו ותולה ומפשיט²⁶⁸, אבל אינו תולה במקלות, כדרך שעושה בחול²⁶⁹, שאסור לשלטל המקלות משום מוקצה²⁷⁰, וחכמים מתירים, שאין שבות במקדשי²⁷¹. הלכה כחכמים²⁷².

הצלת נפשות.

מצות הסרת סכנת מיתה מחברו*.)

הפרקים — א. המצוה ומקורה; ב. במקום סכנה; ג. הניצולים.

א. המצוה ומקורה. הוהירה התורה מלהתירשל בהצלת נפש אחד מישראל כשנראהו בסכנת מות ותהיה לנו יכולת להצילו, שנאמר: לא תעמד על דם רעך, שלא תעמיד עצמך על דמו אלא הצילהו¹. וכן שנינו: מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה באה עליו או לסטים באים עליו, שהוא חייב להצילו², שנאמר: לא תעמוד על דם רעך, וכל הרואה את חברו בכל אלה ויכול להצילו ולא הציל, או ששמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה או זוממים לו פח ולא גילה אוזן חברו והודיעו, או שידע בגוי או באונס שהוא בא על חברו ויכול

ישמעאל²⁴⁵ הפשטו דוחה את השבת²⁴⁶, משום כל פעל ה' למענהו²⁴⁷. ונחלקו אמוראים למה ההפשט הוא למענהו: רב יוסף אמר שלא יסריח²⁴⁸, שהעור מחממו ומסריחו, ואין זה כבודו להיות פרס אוכלי שלחנו מנואל²⁴⁹, ולכן בשרוח צפונית מנשבת, שהיא נוחה ולא יסריח²⁵⁰, אין מפשיטים, ורבא אמר שלא יהיו קדשי שמים מוטלים כנבלה²⁵¹ בעורותיהם²⁵², שחציו מופשט ועומד כך עד הלילה ודומה כנבלה²⁵³, אבל לשמא יסריח עד הערב אין חוששים²⁵⁴, ולכן כשאינו מונח בבזיון, ננון שהוא על שלחן של זהב אין מפשיטים²⁵⁵, בירושלמי אמרו שלא יהא נראה כנוטל אימורים מתוך זבח מנוול²⁵⁶. הלכה כחכמים²⁵⁷.

לא התירו להפשיט בשבת אלא בחתיכות דקות, שמפשיט וחותר, שאין דרך הפשטה בכך ואין זו מלאכה²⁵⁸, אלא שבות²⁵⁹, או שאפילו שבות אין כאן, שאינו מפשיט כשיעור חשיבות עור יחד²⁶⁰, ויש מפרשים שהוא מנקב את העור, ומראה בכך שאינו מתכוין לעור, והרי זה דבר שאינו מתכוין, שמותרי²⁶¹, והדברים אמורים לדעת חכמים המתירים להפשיט כל העור, שלא התירו להפשיט כדרכו אלא עד החזה, ושאר העור לא התירו אלא באופן כזה, שאין בו משום מלאכה²⁶², ויש מהראשונים סוברים שלהלכה מותרת אף הפשטה גמורה, ולא אמרו חכמים להפשיט באופן האמור אלא בתורת תשובה לר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה שעל כל פנים היה לו להתיר להפשיט בחתיכות דקות ולמה הוא אוסר לנמרי²⁶³.

בשאר קרבנות צבור של שבת — היינו קרבנות הנאכלים, כגון שעירי חטאות של ראשי חדשים ושל

לרבותא של ר' ישמעאל אמרו שאע"פ שיש פסחים מרובים ונראים מוטלים כנבלה לא התיר. 266 ע"ע קרבן פסח. 267 תי' ב בתום' שם. 268 משנה פסחים סד ב. 269 עי' לעיל: סקומס. 270 פה"ש להרמב"ם והרע"ב שם, ע"פ שבת קכד א, וכ"כ רש"י בשבת שם, ובמשנה פסחים שם כ' רש"י שאינו יכול לתקן הפסלות, ועי' רש"ש שם. 271 פה"ש שם והרע"ב. וע"ע אין שבות בספרש כרך א. 272 פה"ש שם והרע"ב.

כשבת שם ובירושלמי פסחים שם. 245 והוא סתם ר' ישמעאל ולא ר' ישמעאל בנו של ריב"ב. 246 ירושלמי שם. 247 שבת שם. 248 שם. 249 רש"י שם. 250 עי' רש"י שם ב' פירושים אם ר"ל צפונית או דרוסית שהיא צוננת והוכיח שזו צפונית. 251 גמ' שם. 252 ר"ח שם. 253 רש"י מנחות סג סוע"ב. 254 רש"י שם. 255 שבת שם ורש"י. 256 ירושלמי פסחים שם, ולפי"ו נ' שבין בשלחן של זהב ובין ברות צפונות שייך טעם זה. 257 רמב"ם קרבן פסח פ"א הי"ד וטז, עי"ש בכ"מ הי"ד ולח"מ. 258 שבת קיז א דשקיל ליה כבדוי. 259 רש"י שם. 260 תום' שם ד"ה דשקיל א. וע"ע מפשיט. 261 ר"ח שם; ערוך ע' ברזא. וע"ע דבר שאינו מתכוין כרך ו עמ' תרמח. 262 תום' פסחים סה ב ד"ה אלו דברים, וכ"ה לתי' א וב בתום' שבת קיז א ד"ה דשקיל ב. 263 תום' שבת שם בשם ר"י; רשב"א שבת קל"ג ב; מאירי שם קיז א. ועי' לח"מ קרבן פסח שם שכ"כ אף ברעת הרמב"ם. 264 עי' ש"ס מנחות שם, ועי' לעיל מתום' שבת שבתמידין ומוספים שהם עולות וראי מפשיטים כל העור לדברי הכל. 265 תי' א בתום' מנחות סג ב ד"ה מפשיט, ועי"ש שי"ל

הצלת נפשות. *) על הצלת רבים ע"ע מלחמת-מצוה ועי' הלן ציון 73. 1 סה"מ צ"ל רצו, ע"פ תו"כ קדושים וסנהדרין עג א, עי' להלן. 2 ויקרא יט טו. סה"מ צ"ש. 3 רש"י סנהדרין שם, וכרש"י עה"ת שם: לראות במיתתו ואתה יכול להצילו. 4 ברייתא בסנהדרין שם: חיה גוררתו, והוא לאו דוקא, עי' באור הנר"א חו"מ סי' תכו, ע"פ קדושין ח ב כלב רז אחריה כו' מדאורייתא חיובי פחייתא לאצולן. 5 בתו"כ שם: כנפשו, ואינו טובו, והנר"א מחס. 6 תו"כ קדושים פ"ד; ברייתא בסנהדרין עג ב.